Book Reviews

- P. Voorhoeve, Tudjimah, *Asrar al-insan fi ma'yrafa al-ruh wa'yl-Rahman*. Tesis Djakarta, 1961. 477 blz.
- F.D.K. Bosch, Alastair Lamb, Chandi Bukit Batu Pahat. Three Additional Notes. 14 pp., 2 figs., 21 pls; Monographs....(etc.) No. 5, 1961.
- F.D.K. Bosch, Alistair Lamb, Chandi Bukit Batu Pahat; a Report on the Excavation of an Ancient Temple in Kedah. 108 pp., 40 figs., 179 pls; Monographs on Southeast Asian Subjects No. 1, Eastern Universities Press Ltd., Singapore, 1960.
- T.J. Brasser, Frederick J. Dockstader, *Indian art in America - The arts and crafts of the North American Indian*. New York Graphic Society, Greenwich, Mass., U.S.A. 1961. 224 pages, 70 color plates, 180 black and white illustrations.
- J. Prins, Cora Vreede-De Steurs, *L'émancipation de la femme indonésienne*. Mouton

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

BOEKBESPREKINGEN

TUDJIMAH, *Asrār al-insān fī maʿrifa al-rūḥ wa'l-Rahmān*. Tesis Djakarta, 1961. 477 blz.

De titel van deze dissertatie is die van het daarin uitgegeven Maleise werk van Nūruddīn ar-Rānīrī. De uitgave, duidelijk gedrukt in Arabisch karakter, beslaat blz. 24—209. Daaraan gaan vooraf een samenvatting van al wat over Rānīrī's leven geschreven is, en een Indonesische vertaling van mijn in deel III van dit tijdschrift gepubliceerde lijst der geschriften van Rānīrī. Na de tekstuitgave volgen:

Blz. 210—244 een uitvoerige inhoudsopgave in het moderne Indonesisch, waarbij uiteraard, evenals dit bij Rānīrī zelf het geval is, vele technische termen uit het Arabisch worden overgenomen. Deze worden op blz. 441—450 in een Arabisch-Indonesische woordenlijst verklaard. Opmerkelijk is dat schrijfster voor „scheppen” het uit de magische gedachten sfeer van de Javaanse mythologie afkomstige *mentijpta* refereert boven Rānīrī's *mendjadian*, dat wel orthodoxer, maar blijkbaar voor het moderne Indonesische taalgevoel te weinig gespecialiseerd is.

Blz. 244—287 Biografische en bibliografische gegevens over in de tekst genoemde mystici en geleerden, ontleend aan Brockelmann, Browne en andere autoriteiten.

Blz. 287—376 Arabische bronnen, verdeeld in Koranverzen, overleveringen, citaten uit Arabische werken. Deze worden in verbeterde tekst, volgens Arabische uitgaven, afgedrukt en in het Indonesisch vertaald, wat de laatste groep betreft alleen voor zover gedrukte uitgaven te Djakarta beschikbaar waren. Geen onderscheid is gemaakt tussen directe en indirecte bronnen, zodat we hier niet zo'n duidelijk beeld krijgen van Rānīrī's manier van werken als dat bij de uitgave van zijn *Tibjān* mogelijk was. Tot verbetering en begrip van de Maleise tekst en de daarin voorkomende Arabische citaten draagt het in dit hoofdstuk bijeengebrachte materiaal echter veel bij.

Blz. 376—440 tekstkritische aantekeningen, uitsluitend betrekking hebbend op de Arabische passages in de tekst.

Verder nog bibliografie en register, en 3 blz. stellingen.

Dr. Tudjimah is assistente geweest bij Prof. Hoesein Djajadiningrat en heeft in 1953—1955 te Cairo Arabisch gestudeerd. De voornaamste verdienste van haar werk ligt in de verbetering van de Arabische tekst en het aanwijzen van Arabische bronnen. Hiermee heeft zij een belangrijke bijdrage geleverd tot een beter begrip van dit werk van Rānīrī. In hoeverre zij zelf hiervan heeft geprofiteerd om tot een juist begrip van Rānīrī's gedachtenwereld te komen blijkt uit haar werk nauwelijks. Aan de leer van Rānīrī wijdt zij slechts een halve bladzijde, waarin zij m.i. wel terecht als hoofdinhoud van de *Asrār al-insān* aangeeft: de geest is niet eeuwig, maar geschapen; de mens kan het wezen van de geest niet kennen, want alleen God kent dit.

Teleurstellend is de tekstuitgave, die op enkele details van ondergeschikt belang na, letterlijk het vrij slechte handschrift Von de Wall 40 weergeeft. Daarnaast zijn voor de tekstkritische aantekeningen gebruikt een microfilm van het Leidse handschrift Or. 7244 en een handschrift te Djakarta, KBC 427 Arab. Het Leidse

handschrift is een door Teungkoe Mohammad Noerdin gemaakte copie, volgens een aantekening van Snouck Hurgronje: copie van een in Atjèh verkregen handschrift. Naar dit uit Atjèh afkomstige origineel, dat ik in mijn bibliografie met een vraagteken vermeld heb als handschrift G, heb ik vergeefs gezocht, en nu uit het onderzoek van Dr. Tudjimah gebleken is, dat Noerdin's copie tot in onbeduidende fouten overeenstemt met het handschrift van Von de Wall, vraag ik mij af, of Snouck zich in deze aantekening niet vergist heeft. In ieder geval is Noerdin's copie, zo al geen afschrift van het exemplaar van Von de Wall, er toch zo volkomen gelijk aan, dat ze voor de tekstcritiek waardeloos is. Het andere gebruikte handschrift is niet een Arabische versie van Asrār al-insān (zoals ik ten onrechte in mijn Handlist p. 28 veronderstelde, hoewel de geringe omvang mij had moeten waarschuwen dat dit onmogelijk is) maar een afschrift van de Arabische zinnen uit een Maleis exemplaar. Dit heeft goede diensten bewezen voor de verbetering van het Arabisch. Voor het Maleis beschikte de schrijfster echter niet over een tweede handschrift, zodat haar enige middel om de vrij corrupte tekst te verbeteren geweest zou zijn: vertaling uit het, al of niet door Rānīri geciteerde, Arabische origineel. Van deze methode heeft zij voorzichtigheidshalve geen gebruik gemaakt. Niet duidelijk is mij, waarom het Leidse handschrift Or. 7332 niet gebruikt is, hoewel ook daarvan in 1953 een microfilm naar Djakarta gezonden is. Ook deze tekst bevat, evenals het hs. Von de Wall, veel fouten, maar het komt zelden voor dat beide handschriften dezelfde fout hebben. Uit deze beide codices zou zeker een betrouwbare tekst te reconstrueren zijn. Als voorbeeld volgen hier enkele tekstverbeteringen op de eerste fasal van bab 2, aan Cod. Or. 7332 ontleend.

Blz. 141 regel 4 v.o. De onbegrijpelijke letters vóór het woord *tadjalli* staan voor *lalu*.

Blz. 142 regel 2 *l.m.p.h* moet *lumpur* zijn. r. 3 na *berkelilinglah* ontbreekt *air*.
r. 11 in plaats van *pedinja(?)* heeft hs. 7332 *pediamnja*, waarvoor ik gis: *kaḍimnja*. Vergelijking met het Arabische origineel zou moeten uitmaken of deze gissing juist is.
r. 17 en 19 *tumbullah*, 7332 beter *timbullah*.
r. 3 v.o. *atas* lees *atasnja*.

Blz. 143 regel 12 *canāsir Ḥaḳḳ taʿālā* moet zijn *cuṇṣur nār*, het element vuur. De schrijfster heeft wel opgemerkt dat dit element in de opsomming ontbrak en het in haar inhoudsopgave bijgevoegd, maar op de verkeerde plaats.
r. 18 de lettercombinatie *j-ng-d-alif-d-r* die voor de schrijfster onbegrijpelijk was, is in hs. 7332 gevocaliseerd; de oplossing is eenvoudig: *jang diudara*.

Blz. 144 regel 7: wat er uitziet als *ḳāhik* moet zijn *pada pahuk*, in de vallei.
r. 5 v.o. ontbreken enkele woorden na het woord Adam door haplografie.

Dr. Tudjimah meent, dat Rānīri's kennis van de Arabische grammatica veel te wensen overliet. De talloze fouten in de vocalisatie schrijft zij aan de afschrijvers toe, maar andere fouten zijn volgens haar van de auteur zelf afkomstig. Het komt mij voor, dat zij bij verdere studie dit oordeel zal moeten herzien. De voorbeelden die zij op blz. 9 geeft zijn in ieder geval niet overtuigend; de daar gesignaleerde fouten komen n.l. in hs. 7332 niet voor, met uitzondering van het weglaten van het eerste lidwoord in de combinaties: *kutub al-ʿarabiya* in plaats van *al-kutub al-ʿarabiya* en *lisān al-djāwī* voor *al-lisān al-djāwī*. Er kan inderdaad geen twijfel aan bestaan dat Rānīri zo schreef, maar men kan moeilijk aannemen dat hij niet wist hoe het behoort. De titel van zijn werk *Sirāṭ al-mustaḳīm* is ontleend aan de Fātiha, die Rānīri natuurlijk uit het hoofd kende, zodat hij stellig wist dat de juiste vorm *aṣ-ṣirāṭ al-mustaḳīm* is. In Indonesische werken is dit weglaten van het lid-

woord nu eenmaal gebruikelijk, en ik meen dat Rānīrī zich bij deze gewoonte welbewust heeft aangepast.

In een critische tekstuitgave van de Asrār al-insān zouden de verbeteringen uit Dr. Tudjimah's critisch apparaat en die welke uit hs. 7332 te halen zijn in de tekst aangebracht moeten worden. Een duidelijke indeling in hoofdstukken en paragrafen in tekst en inhoudsopgave of vertaling zou het gebruik van de uitgave veel gemakkelijker maken. Voor zulk een editie heeft Dr. Tudjimah een massa voorbereidend werk gedaan, maar na haar diplomatieke uitgave van de tekst van Von de Wall blijft een critisch gereconstrueerde tekst nog een desideratum.

P. VOORHOEVE

ALASTAIR LAMB, *Chandi Bukit Batu Pahat; a Report on the Excavation of an Ancient Temple in Kedah*. 108 pp., 40 figs., 179 pls; Monographs on Southeast Asian Subjects No. 1, Eastern Universities Press Ltd., Singapore, 1960.

ALASTAIR LAMB, *Chandi Bukit Batu Pahat. Three Additional Notes*. 14 pp., 2 figs., 21 pls; Monographs.... (etc.) No. 5, 1961.

In these two publications we welcome the first comprehensive account ever published of research on an archaeological site in Malaya; moreover, in them is described the first attempt ever made in Malaya to undertake the reconstruction of an ancient monument on scientific lines. It is not the first time, however, that attention is drawn to the archaeological importance of the region where the recent research was done. In the years 1936 and '37, in his quest for traces of ancient Indian or Indianised settlements on the trade route between the West and China, Dr. H. G. Quaritch Wales discovered and investigated over thirty sites in Kedah and Province Wellesley, most of them, if not all, of temple structures, these sites for the most part being concentrated on the north bank of the Merbok estuary which joins the sea opposite the northern tip of Penang Island.¹ Although Mr. Wales' work here had been very comprehensive, it had by no means exhausted the possibilities of this region. It was evident that fresh sites existed and much could yet be learnt from a re-examination of the old ones. Especially his site no. 8, situated high up on the right bank of the Sungei Batu Pahat which runs parallel and to the north of the River Bujang on either side of which most of Wales' finds had been made, was most promising because the stone construction of the basement found there appeared to be unique among all other Kedah monuments made of brick, and implied a greater durability yielding more information on the architectural style of ancient Kedah than could be gleaned from Wales' report. So, in the years 1957—59, Mr. Lamb set to work and carried out an investigation of site no. 8 in the most painstaking way, and — more laudably still in view of the many S. E. Asian sites which have been explored without a publication of the results ever turning up — rendered an account of his work in the above monograph which with its circumstantial text, its abundance of figures,

¹ *JMBRAS*, XVIII, 1940, pp. 1—85.

plans and plates may rightly be called a model of what such an account ought to be.

Unlike the Khmer and Oldjavanese monuments still extant, the remains of the chandi BBP point to a structure of modest dimensions and still more modest appearance. They comprise a basement 35' square and 5' high on which stand the remains of the temple body, opening to the S.E. and surviving to a height of about 2.5'; further a kind of *penḍapa* in the shape of a rectangular pillared hall extending some 44 feet to the S.E. and adjoining the temple basement to which access is given by means of a flight of steps; and a number of terraces enclosing the rectangular platform on which the temple stands and which was once bounded by a stone wall.

The outer face of the basement was composed of sixteen courses of stone blocks, and its top was paved so as to provide an ambulatory around the temple. This ambulatory was covered originally by a timber structure of which no trace remains beyond a double row of pillar bases placed on the basement. This basement, as far as could be judged, almost completely lacked decoration. After stepping in at the eighth course, the wall rose sheer to at least the thirteenth course. After that some form of decoration was possible and, though there was no direct evidence, as to what this decoration might have been, a number of specially shaped stones, found close to the basement wall, were incorporated in the reconstruction — a proceeding which — as I see it in accordance with the strict rules of reconstruction inaugurated by the Archaeological Service in Indonesia — rather should have been restricted to a reconstruction of the temple on paper.

Though only the lower courses of the building are still extant, from the stone blocks which were found scattered about the site some impression of its original appearance could be gleaned. This gave rise to a very tentative reconstruction on paper (figs. 20 and 21) showing faint resemblances to architectural styles in Further India and Indonesia — a point to which we shall have to return.

While removing the N.E. side of the basement, Mr. Lamb came across the conduit of a *somasūtra* consisting of a line of grooved granite blocks dovetailed into each other and running from below the temple floor at a depth of 1' 4" to the centre of the N.E. face of the basement where the lower part of the outlet had been carved roughly to represent the mouth of some animal, perhaps a *makara*.

The inside walls of the temple cella rise straight and unadorned. Its floor, originally paved with granite blocks, appeared to be destroyed in great part by treasure seekers, a deep pit having been dug into it down to the rock. On the analogy of what the Javanese *chanḍis* have to show, it may be assumed that this pit once held a stone, nine-chambered (?) reliquary containing the objects prescribed by the prevailing cult-practices and standing in close connection with the main object of worship in the temple cella.² Fortunately, a few bronze objects,

² Mr. Lamb's complaint that "lacking any detailed study of the contents of the Javanese reliquaries, it is impossible at present to compare them with much profit to the Kedah examples", and: that a study of the inscribed gold foil objects at Prambanan should prove of great interest, but, as far as he knows, nothing has so far been published on them (*Three additional notes*, p. 12), could be assuaged for a good deal if he would take notice of the circumstantial description of the Prambanan temple deposits published as early as 1891 by the well-known pioneer of Javanese archaeology J. W. IJzerman, in his *Beschrijving der oudheden nabij de grens der Residenties Soerakarta en Djogjakarta*, p. 60 ff. Cp. also on the inscriptions of the gold foil objects found at Prambanan and elsewhere: J. Brandes, *Catalogus der archaeologische verzameling van het Bataviaasch Genootschap*, 1887, p. 215 ff.

probably belonging to this object: a trident 2 9/16" high and part of a circular ring with beaded decoration, were found by Wales within the cella, just above the entrance opening of the *somasūtra*. Next to these, another important find was made by Lamb, this time not in the cella itself, but in the walls enclosing it. In addition to fragments of two granite caskets³ which had been found by Wales among the *débris*, during the recent investigation six such caskets came to light, but now intact and in their original position, located as they were about the level of the floor of the cella and recessed into the centres of the walls at the points of the compass. The opening of the caskets revealed in each case a copper pot containing a gold foil disk lying topmost with a single letter inscribed in the centre, further semi-precious stones, small lumps of gold, and other bits of substances, organic and anorganic. In the bottoms of the caskets there are eight small circular depressions and beneath the pot, in the centre of the square, a ninth larger depression. The former were filled with objects and substances very similar to those found in the pots, while the central depression appeared to contain seven foil objects, from top to bottom: a silver bull, a silver square with five stars scratched on the surface, a copper turtle, a copper lotus flower, a gold *liṅga*, a gold semicircle, and a gold image; further, in some cases, pieces of substances of the same kind as those of the surrounding depressions.

Iconographically, the six images found in the caskets by Lamb are exactly identical and represent a goddess sitting in *padmāsana* on a lotus cushion with both hands resting on the knees, the right one holding a staff topped by a trident and the left one the stalk of a red lotus. She wears the ordinary bracelets and necklaces while a high headdress — apparently a *jaṭmakuṭa* (Pl. 156) — rises from a three-pointed diadem. In general, the style of the figures shows no essential difference from that of Central Java.

If we now skip the finds of minor importance made during the investigation of the *penḍapa* and the terraces, there remains to remark that the reconstruction of the chandi BBP, undertaken by Mr. Lamb after all possible data about its original appearance had been collected, was executed with the utmost care under the leadership of M. Louis Constant, *Conducteur des travaux de la Conservation d'Angkor*, the organisation pre-eminently expert at this matter. In this context, however, it is worthy of mention that it was not this organisation "which has pioneered the science of rebuilding ancient monuments", as Mr. Lamb has it (p. 62), but that this honour — if honour it be — is due to the Archaeological Service of the Netherlands Indies, a fact which I need not accentuate as the officers of the EFEO, in a true spirit of good-fellowship, have always been the first to acknowledge the priority of the Dutch Service in this special field.

As to the dating of the chandi BBP, as far as I see only two indications may be of use. The first is provided by the inscription in the gold foil disks found in the caskets. The queer thing about these inscriptions is that, though each of them claims to represent a letter, actually they are mere scrawls imitating letters and making the impression of being scratched into the metal by someone who had a hazy notion about Oldjavanese script but did not know the rights of it.⁴ Meanwhile, it is not doubtful that at the base of the said imitation must have been a kind of script closely related to that of Ligor and the somewhat later Central

³ So long as the purpose of these objects is not quite clear it seems recommendable not to denote them as 'reliquaries' as Mr. Lamb has done, but to use a more neutral term like 'caskets'.

⁴ This is also the opinion of Dr. J. G. de Casparis whom I consulted on this point.

Javanese inscriptions. So, Mr. L. C. Damais who examined the photographs of the disks was certainly right when provisionally assigning the 'letters' to the 8th or 9th century.

The second indication for fixing an approximate date is to be found in the gold foil images mentioned above. As the accompanying objects, a *liṅga* and a bull, distinctly show a Śivaite character, the possibility is ruled out that the goddess belongs to the buddhist pantheon, a possibility which had to be taken into consideration in view of the fact that several of the sites explored by Quaritch Wales pronouncedly are buddhist.

Now, starting from the identity of the female figures, we have to ask what special group in Śivaite iconography they represent. Mr. Lamb remarked on this point (p. 88): "When the first reliquary was opened, and in view of Wales' remarks on the Śhaivite nature of the temple, the first of the female figures to be discovered was identified as a representation of Parvati. This now seems most unlikely. The presence of eight (so we must assume) identical female figures very strongly suggests some Tantric concept of the eight Great Mothers or the like". This suggestion certainly holds good so far as the idea of a tantric concept is concerned, albeit that the group of the *Aṣṭamātrkāś* does not come into consideration for being represented as these goddesses are always distinguished from each other by different attributes. For a proper identification we shall have to keep in mind that śivaite and buddhist tantrism are closely connected, have evolved contemporaneously along parallel lines, and have expressed themselves by making use of almost the same symbols and attributes. Now the fact that the BBP figures are only 'mildly' tantric, that is to say, that they have not yet assumed the demonic appearance which, under influence of 'left hand' tantrism, they exhibit in subsequent centuries both on the Indian mainland and in S.E. Asia, point to a date for the images, and for the BBP temple as well, which cannot be far removed from that of tantrism such as it flourished in Java during the foundation of the Barabudūr, the chaṇḍis Sewu, Plaosan and other buddhist sanctuaries of a mildly tantric character. This is about the same date as, on palaeographical grounds, was assigned to the inscriptions of the disks.

Perhaps a second conclusion may be drawn from a comparison of the female figures of the chandi BBP with what Buddhism has to tell us. In Tibetan iconography there exists a maṇḍala consisting of 21 Tārās who are identical in that all of them are shown holding a jewel-vase in their right hands, while the main figure, seated in the centre of the group, is also a Tārā.⁵ The similarity of these Tārās as compared with that of the BBP deities suggests that, just in the same way as in the centre of the former group a female deity is seated, so in the latter group too it was a goddess who occupied the place of honour. This draws our attention once more to the find made in the cella of the temple: a fragment of a bronze trident. As this object is too large to have formed the top piece of a priest's bell or suchlike sacerdotal attribute, it is very likely — as was suggested already by Quaritch Wales — that it originally formed part of a stone or a bronze image, the main object of worship in the cella. But, then, this image probably did not represent a standing male deity, as Mr. Lamb presumed (cp. fig. 6), but a seated, two-armed goddess who was identical in style with the eight gold foil images of the caskets and was holding the same attributes: a trident and a red lotus.

⁵ P. H. Pott, *Introduction to the Tibetan collection of the National Museum of Ethnology, Leiden*, 1951, p. 93.

Nevertheless, if this was the case, it remains hard to tell with what special figure of the Śaiva pantheon the goddess in question has to be identified. Whereas several *mūrtis* of Śiva's śakti in her auspicious manifestation as Pārvatī or Umā show the trident as attribute, none of them, as far as I know, holds a red lotus in her left hand and, at the same time, is two-armed. So, in the circumstances, we cannot go beyond attesting the Śivaite character of the goddess and placing her in the orbit of the *śānta* manifestations of Śiva's śakti. Anyhow, the exact identification of the goddess seems to be of minor importance over against the looming question how to explain that this mysterious, untraceable figure shows up — of all places — in the heart of Kedah. To this question only a conjectural reply is possible. Taking into account the innate propensity of the Menangkabau people to swarm out, it does not seem out of place to imagine a colony of these people having occupied parts of the Peninsula already in the eighth and ninth centuries while taking with them their institutions based on matrilineality. Would not it then be possible, we ask, that among these people a fusion has taken place between certain hinduist notions of obituary cult-practices they had become acquainted with through their contacts with Further India and Indonesia, and their own matrilineal institutions? Or, more specifically: that the goddess in question represents either the primordial Ancestor Mother of the Menangkabau people as a whole or the deceased female chieftain of a matrilineal clan whose corporeal remains were deposited in the central foundation pit of the sanctuary? In either case it would be easy to understand that for the representation of the Menangkabau Mother figure a manifestation of Pārvatī was chosen, the Indian Mother figure par excellence.

If the above suggestions were to be confirmed by future research, it would be proved beyond question that in the estimate of the devotees the chandi BBP stood far above the other sanctuaries in the same region, and that this was the reason why valuable stone was used for its construction as contrasted with the inferior brick material of the neighbouring structures.

Apart from the dating of the BBP temple and allied problems, Mr. Lamb was confronted with the no less knotty question as to the affinities in style between this monument and the architecture of India proper and Greater India. In his Conclusions he is at pains to refute Quaritch Wales' contention "that nowhere in Kedah, among remains of any period, have any sculptural, architectural or decorative motifs been recovered that are essentially Javanese or Sumatranese in character". According to Quaritch Wales, some at least of the Kedah sites were built by Pallava colonists, Kedah being the first step in the chain of events which brought Indian influences to Southeast Asia. With regard to the last assertion, it is not necessary to repeat here the cogent arguments adduced by Mr. Lamb to reject it. Thanks also to the fresh evidence brought to light by the examination of the BBP site, it is but too evident that whatever art did influence Kedah architecture, it is not in the Pallava country that we have to look for it.⁶

⁶ Mr. Quaritch Wales' opinion referred to above is based for a good deal on the early dates he attributes to the inscriptions found in his site no. 1 (*loc. cit.*, p. 5 and pl. 6), no. 2 (*ib.*, p. 8 and pl. 8) and no. 10 (*ib.*, p. 22 and pl. 35) which were dated by the authorities consulted by him in the 4th, 5th or 6th, and 9th century respectively. As to no. 1 it seemed to me right away that, as far as the characters slovenly scratched on the metal were readable, the script had to be considered as much the same as that in common use in 8th and 9th century Central Java; that of no. 2, though being much older, could not be given as early a date as the 5th or 6th century, while that of no. 10, as I

On the other hand, it is hard to ascertain in what measure both island and mainland S.E. Asia have contributed to the realization of Kedah architecture in general and of the Chandi BBP in particular. As to this, the rather embarrassing fact presents itself that, though similarities abound with Javanese, Sumatranese, Khmer and Cham characteristics, these similarities nowhere show a distinct trend and never allow us to connect a Kedah monument with a definite school of art. As a case in point we may ask what evidence is to be drawn from the fact that the *somasūtra* of the chandi BBP is found again in only one Javanese monument: the chandi Arjuna on the Diëng table-land, whereas it is of frequent occurrence in early Cham architecture? Or, to quote another example: given the fact that the BBP *prāsāda* originally was crowned by a *stūpika* almost identical in shape with that of the Chandi Badut near Malang⁷, which goes far to prove Javanese influence and the eighth century as the date of the Kedah temple, how have we to explain that the most outstanding characteristics of the classical Central Javanese style of architecture: its constant use of the *kālā-makara* motif, of the ogee-and-tore profile in mouldings, and its temples nearly always being orientated to the east, have not been incorporated in the BBP building together with the introduction of the *stūpika*? Moreover, how to account for the Kedah chandi's affinity with Central Java being counterbalanced by certain features this building has in common with Javanese, Sumatranese and Balinese monuments of a much later date?

For the treatment of suchlike questions in the architectural field and its rather negative results I must refer to Mr. Lamb's circumstantial discussion of them, a discussion which leads up to his cautiously worded conclusion: "All these points, which are no more than very tentative deductions, would imply that Kedah was a state with commercial and cultural contacts with many parts of Asia, and this is a conclusion which Wales' researches have demonstrated beyond question. The mixing of cultures goes far to explain the somewhat cosmopolitan style of the Sungei Batu Pahat temple, with its affinities to both island and mainland South East Asia".

Though there is no objection to endorse this view in general, the somewhat lofty term 'cosmopolitan style', however vague, threatens to raise false notions about the true nature of the chandi BBP and its neighbours. The old proverb

myself had indicated in 1937 (*JMBRAS*, p. 24) actually must belong to the second half of the 9th century. — This impression of mine was fully confirmed by Dr. J. G. de Casparis who, as the editor of two collections of Indonesian inscriptions (*Prasasti Indonesia I and II*), is the authority pre-eminently expert at Oldjavanese palaeography and who, on my request, kindly gave me his opinion on the dates of the inscriptions in question. On no. 1 he remarked: "In view of the round shape of the *va* which in the older inscriptions always shows a sharp angle in the lower horizontal stroke, and the *na* without a loop, the inscription impresses me, too, as being late. In my opinion, the 4th century, as proposed by Allan, is out of the question absolutely. Rather I would think of the 9th century." On the script of no. 2 he noted: "Evidently, it represents an intermediate form between the oldest group of inscriptions (Kutai and Buddhagupta's inscription) and the Śrīvijaya script, but, because of the *ya* already showing three equivalent feet, stands nearer to the latter. I therefore would put the date as the first half of the 7th century." According to Dr. de Casparis, the inscribed disks of site no. 10 are late as well (*-sta* and *-ndha* for instance are quite identical in shape with the Central Javanese inscriptions of the 9th century). Consequently, Dr. de Casparis fully agrees with me that the three inscriptions in question have nothing to do with the Pallavas.

⁷ *Oudheidkundig Verslag* 1929, Pl. 30a.

'in the country of the blind the one eyed man is king' is applicable to ancient Kedah in that, amid the remains of a number of tiny monuments standing on the lowest level of construction, material and decoration, the chandi BBP is *facile princeps*. This, however, is a far cry from implying that it comes up to the mark of technique and workmanship one is accustomed to in Southeast Asian art. As Mr. Lamb has pointed out: "The original builders of the temple.... seemed to have little understanding of the structural problems involved in stone building. The rock foundations on which they based the temple were unable to support its weight, with the result that in the course of time the structure subsided in a number of places. The interior of the sanctuary basement was filled with rubble, and on this insecure base the sanctuary tower was constructed, a fact which goes far to explain its almost total collapse".

In addition to this clumsy way of building, I may point to the inscriptions in the gold foil disks with their imitation of letters, and to the temple almost completely lacking the decorative motifs which form the indispensable means for expressing its cosmic character in a symbolic manner.

From all this the impression is forced upon us that the chandi BBP, and *a fortiori* the other Kedah monuments, represent the work of unskilled labourers standing under the guidance of surveyors who, in a haphazard way, made use of methods and means which had reached the Peninsula from different quarters at various points of time and thus formed an unsteady, repeatedly interrupted flow of influences which did not lend themselves to be understood and mastered so as to constitute a homogeneous and harmonious entity.

It goes without saying that the above impression is hard to reconcile with the opinion, favoured by Quaritch Wales, that Kedah was situated on the main stream of influences connecting West and East. We shall rather have to imagine the people there, with regard to their relations with the outside world, finding themselves in a situation not unlike that of the contemporaneous, hinduized settlement of Dyaks in the heart of East Kutai. Secluded as these people were from the main stream of Indian influences, they mostly had to depend in their religious activities on unskilled labour lacking expert leadership, just like the Kedah people. So it is not surprising that, when faced with the task of making a set of buddhist images for a sanctuary in or near the Gunung Kombeng on the bank of the River Pantun, these Dyaks gave evidence of seriously misunderstanding and misapplying the iconographic rules they remembered but vaguely from their earlier contacts with the outside world.⁸

Be this as it may, from the researches of Mr. Quaritch Wales and Mr. Lamb it has become abundantly clear that ancient Kedah, though not harbouring first class works of art, raises a great variety of problems which fully deserve the archaeologist's interest. And so there is every reason to hope for a continuation of the investigation in a manner of as high scientific a standard as the work under discussion bears witness of.

F. D. K. BOSCH

⁸ F. D. K. Bosch, *Oudheden in Koetei, Oudheidkundig Verslag* 1925, p. 132 ff. (= *Midden-Oost-Borneo Expeditie* 1925, p. 391 ff.).

FREDERICK J. DOCKSTADER, *Indian Art in America — The arts and crafts of the North American Indian*. New York Graphic Society, Greenwich, Mass., U.S.A. 1961. 224 pages, 70 color plates, 180 black and white illustrations.

Among the many institutions in the United States concentrated on the study of non-western cultures the Heye Foundation Museum of the American Indian, New York City, takes a very important place. In a lavishly illustrated book the director of this museum gives us a clear and fascinating account of North American aboriginal art. Issued by the publishers of the Unesco World Art Series the book is of a liberal size and testifies to the graphic skill of the Dutch printers. The illustrations are of excellent quality though some of the color plates are somewhat too hard of background tone.

The subject matter is as follows: 1, a description of Indian art in general, its characteristics, techniques, function, and the aim of the artist; 2, the dating of art by dendrochronology, radiocarbon-dating and historic documents; 3, the arrival of the whites on the American scene and the result of this for the native art; 4, a description of the styles in the various art-regions in prehistoric days, and, 5, such a description for the historic period. This lucidly written part is followed by 172 pages of illustrations, most of them never before published, divided into a prehistoric section and a historic one. Each specimen is presented together with adequate ethnographical information to enable the viewer to understand its use and origin. The goal has been to include every important region and all the major techniques employed by the Indian artist. Dr. Dockstader succeeded fairly well in this. The book closes with an extensive bibliography.

The term "Indian Art" is a rather vague one. Though the sub-title reveals us already the limitation of the subject, it still remains as vague as for instance the term "European Art". For if it implies that all art styles and periods of native North America should be covered, then the content of this book does not and in fact cannot fulfill our expectations. Justly the author remarks that "the various manifestations of the artistic impulse of the American Indian are so limitless and complex that no one volume can hope to do the subject justice."

The author recognizes 9 distinct art-region on account of the same criteria as those used to identify a "culture-area". However, these 9 art regions are not identical with the culture-areas in which North America usually is divided by Americanists. Indian art was and is applied primarily to utensils and thus is in the first place functional. The ability to create art with the simplest ingredients is one of the striking qualities of it. One of its most important features is the freedom from rigidity and the often marvellous incorporation of the outline of the subject into the design. The native artist never was bent on making something true to nature. Instead he sought out the spirit, or essence, of the subject, and represented this in his work. I can agree with Dr. Dockstader in calling this a semi-magical character in native North American art, but are we allowed to see this as "a form of witchcraft"?

Concerning the evaluation of historic cultures with regard to prehistoric ones Dr. Dockstader evolves an interesting theory. Much of the material culture was made by the women though the heavier work — like work in stone — was left to the men. While samples of all aspects of historic material cultures have been preserved, we know but little of the prehistoric material cultures because of the transitoriness of the material. And as our knowledge of prehistoric cultures is largely based on the non-perishable stone-work of the men, Dr. Dockstader arrives at the conclusion that prehistoric cultures are judged by the work of men, and

the historic by the work of both sexes. The weak point in this conclusion is that much if not all of the preserved pottery was made by the women.

Much of this book concerns the art of the latest century. In general this period was followed by a decline in quality as the impact of European acculturation became stronger, traditions were watered down, and machine competition became more pronounced.

Dr. Dockstader's sure grasp of these varied cultures has allowed him to write and compile a singularly clear and coherent account of the various facets of North American aboriginal art. A few critical remarks pertaining to the selection of the illustrations may follow here.

Though the Indian artist achieved a mastery of sculptural techniques, the selections are weighted too heavily in that direction. This concerns in particular the space devoted to the Northwest-coast. It is a pity that again we do not find more specimens of the beautiful quillwork and painting of the sub-arctic regions. Including a painting by Oscar Howe, Dick West or Crumbo instead of Tahoma would have given a more representative showing of the Santa Fé school of Indian painters.

Since it was impossible to represent all art styles and tribal groups the reader is left some of the thrill of aesthetic exploration, for many of our European museums possess treasures of equal merit. "Indian Art in America" is an excellent guide through this distinct world of art, and well worth the space in the library of anyone in search of unknown beauty.

T. J. BRASSER

CORA VREEDE-DE STUERS, *L'émancipation de la femme indonésienne*. Mouton & Co, Den Haag en Parijs. 174 blz., 21 platen, 1 kaart. Prijs f 16,—.

Het boek van Mevrouw Cora Vreede-De Stuers, dat bovenstaande titel heeft, is verschenen in de reeks „Le monde d'outre-mer, passé et présent”, en is daarin de zesde der „Etudes” van de „première série”. Zoals uit de inleiding van de schrijfster blijkt, is deze studie het proefschrift geweest, waarmede de schrijfster haar doctors-bul aan de Faculteit der Letteren te Parijs heeft mogen verwerven (11 december 1957). Wij wensen haar daarmee alsnog geluk en begroeten de uitgave van dit boek door Mouton & Co met grote waardering. Want de eerste verdienste van dit werk is, dunkt ons, dat het een boeiend boek geworden is, rijk aan inhoud.

Een korte opsomming van die inhoud ga vooraf: Het eerste hoofdstuk houdt in een uiteenzetting van de verhouding tussen „adat” en „Islamietisch recht”; als voortzetting van dit thema kan men beschouwen de hoofdstukken VI (Evolution du droit matrimonial, période coloniale) en VIII (Evolution du droit matrimonial, période contemporaine). Door deze draden is (op m.i. welgeslaagde wijze) heengeweven de geschiedenis van de Indonesische vrouwenbeweging, te beginnen met de voorloopsters (hoofdstuk II, Les précurseurs) later gevolgd door een beschrijving van de ontplooiing der beweging gedurende het koloniale tijdvak (V, chronologie annotée du mouvement féministe sous le régime colonial) gevolgd door haar geschiedenis in de laatste tijd (VII: Le mouvement féministe sous la République Indonésienne).

Het nog ongenoemde derde hoofdstuk (Le réveil national, moteur de l'éducation féminine moderne) behandelt het verband tussen het politieke leven in het algemeen en het opkomende nationalisme en de vrouwenbeweging in het bijzonder.

Het vierde hoofdstuk (Le roman indonésien: reflets anciens, lueurs modernes) verdiept zich in de opkomende nieuwe letterkunde van het tijdvak 1914—1941. En

wel in zoverre daarin weerspiegeld worden de botsingen tussen de oudere, adat-vaste en adat-handhavende generatie en het jongere geslacht met (Westerse) schoolopleiding in vragen van liefde, echtscheiding en van de verhouding der sexen in het algemeen (In hoeverre is dit thema verdwenen uit de letterkunde van na 1945? De schrijfster laat zich hierover niet uit. Evenmin over wat in andere Indonesische talen dan in *hèt* Indonesisch, waarin moderne letterkunde bedreven wordt, op dit punt is te vinden).

De hoofdstukken IX (formation professionnelle de la femme indonésienne) en X (l'indonésienne d'aujourd'hui) sluiten het boek af.

Het is voorzien van samenvattingen in het Engels en in het Indonesisch. Verder van acht aanhangsels, waarvan er vier oude en nieuwe teksten van de „ta'lik at talak"-formule van verschillende tijd en herkomst geven, met Franse vertalingen. De laatste daarvan is een ontwerp van de vrouwenvereniging „Perwari".

Een interessant document is zeker ook de tekst van de eed der jongeren, afgelegd op het congres van Indonesia Muda, 1928, waarin voor het eerst het nieuwe nationalistische ideaal in één korte formule werd samengevat: één vaderland: Indonesië, één natie, één taal. Dan zijn er de beide lijsten van vrouwelijke parlementsleden uit de kortstondige liberaal-democratische periode der Republiek, de literatuurlijst, de onmisbare index, de lijst van afkortingen, het overzichtskaartje. Méér opmerkelijk zijn de „notices biographiques", welke Indonesische vrouwen betreffen, die van betekenis zijn geweest voor de vrouwenbeweging van vóór de tweede wereldoorlog en sedert de Japanse bezetting. Zulke gegevens zijn zeker niet gemakkelijk te vinden en bijéén te brengen.

Het boek van Mevr. Vreede-de Stuers neemt als historisch beginpunt van haar studie, die een geschiedenis is van de Indonesische vrouwenbeweging van ongeveer een halve eeuw, het jaar 1900, omdat toen is begonnen wat men spoedig de ethische koloniale politiek is gaan noemen (ministerie Kuyper) en omstreeks die tijd ook de eerste beginselen van nationalistisch politiek leven in het toenmalige Nederland-Indië zichtbaar werden. Althans in Oost-Azië in het algemeen. Ons wil voorkomen, dat dit uitgangspunt juist is; het is althans moeilijk er één aan te geven, dat passender zou zijn geweest.

Een geschiedenis van de Indonesische vrouwenbeweging dan, tot aan wat Toynbee zou noemen "The present point" — maar dan tegen de achtergrond van sociale en culturele verhoudingen en vooral van de politieke geschiedenis: de partijen, de bewegingen, de tenslotte alles omwentelende gebeurtenissen.

Maar niet *alles* is zo radicaal veranderd, als dit woord „omwenteling" zou doen vermoeden. De lezing van dit belangwekkende boek over vrouwenbewegingen in Indonesië, dat des te interessanter is, omdat de inkt uit een welversneden vrouwenpen gevloeid is, doet de vraag stellen, wat deze Indonesische vrouwenactiviteit, met haar veelheid van verenigingen en wisselvalligheden, tot heden heeft bereikt. Vrouwenbewegingen zijn tot heden een verschijnsel geweest in verscheidene Westerse landen, maar niet in alle. De Engelse suffragettes zijn nog niet vergeten; de Nederlandse vrouwenbeweging mag ook genoemd worden, maar weinig valt te vermelden over een Franse of Duitse en over een Zwitserse. En wie heeft ooit iets van belang gelezen over een Spaanse, Italiaanse of Portugese vrouwenbeweging? Maar de belangrijkste overwegend Moslimse landen, Indonesië niet het minst, kennen nu hun vrouwenbeweging. Niettemin, hoewel „vrouwenemancipatie"-bewegingen niet universeel Westers of Europees zijn, kan men er nauwelijks aan twifelen, dat zonder de Nederlandse culturele invloed in het bijzonder en de Europese in het algemeen van georganiseerde aktiviteit der vrouwen op cultureel, sociaal en politiek terrein in Indonesische landen geen sprake zou zijn geweest.

De schrijfster, die aanknoopt bij de briefwisseling van de veel-vereerde, vroeggestorven en sympathieke Kartini met Europese vrouwen, heeft weinig aandacht

voor deze merkwaardige, trouwens moeilijk meetbare samenhang tussen West en Oost: het tijdsverschil tussen „Westerse” en „Oosterse” verschijnselen op dit belangrijke terrein, dat de grotere helft (zo niet de betere) der mensheid omvat, is maar gering.

Als men de vrouwen-wensen en -eisen hier en ginds vergelijkt, dan zou men (zonder in al te grove generalisatie te vervallen) kunnen zeggen, dat de problemen van bijvoorbeeld de Nederlandse „emanciperende” vrouw en haar Indonesische sexegenoten tegengesteld waren. De Nederlandse was, bij de sterke gedaanteverandering der maatschappij, niet tevreden met haar in het algemeen (m.i.) veilige positie van echtgenote, moeder en erfgename; zij wilde de mogelijkheid hebben „onafhankelijk” te zijn. En zij heeft thans toegang tot practisch alle ambten en beroepen, en tot alle vormen van onderwijs; zij heeft actief en passief kiesrecht. De Indonesische „moderne” vrouw had en heeft zeker enige overeenkomstige wensen; niettemin was in vele adatrechtelijke kringen haar economische vrijheid, met name haar handelingsbevoegdheid, van meet af aan groter dan die van de getrouwde Europese. Zij heeft vrij plotseling en gemakkelijk gekregen, wat de vrouw in veel (maar niet in alle) Westerse landen heeft: actief en passief kiesrecht, toegang tot vele ambten en beroepen (zie hoofdstuk X). Maar haar eigenlijke probleem, dat, wat haar persoon ten diepste raakt, is, in de Moslimse landen van Indonesië, in het bijzonder Java, haar onzekere positie juist als echtgenote en moeder. Wat heeft de Indonesische vrouwenbeweging hier bereikt? Het eenzijdige verstotingsrecht van de Islamietische man is onaangetast gebleven. En daar, waar het huwelijk voor de Islamietische man „goedkoop” is — ik bedoel het huwelijk zonder bruidschat — maakt hij al te veel daarvan gebruik. Helaas betreft het hier het gebied, dat 5/8 van Indonesië's bevolking omvat, Java en Madoera. Trouwens, sommige andere „daerahs”, zoals de Minangkabau, mogen ook genoemd worden. De schrijfster, die voor dit probleem vanzelfsprekend grote aandacht heeft, was in staat cijfers te reproduceren tot op het jaar 1954, waaruit blijkt, dat voor alle gewesten van Java, het aantal verstotingen meer dan de helft, 50 à 60 ten honderd, van de huwelijks-sluitingen omvat. Het grote euvel van de „polygamie successive” is gebleven.

Het koloniale gouvernement heeft in 1937 een lofwaardige, maar mislukte poging gedaan, om door wetgevende maatregelen de weg naar betere verhoudingen te banen. De poging is afgestuit op het verzet der Moslimse kringen (ook van Moslimse vrouwen). Het republikeinse bewind (en dat is verdienstelijk werk van het ministerie voor godsdienstzaken) heeft de registratie van huwelijken verplicht gemaakt en de positie der Moslimse godsdienstbeambten, die huwelijken, verstotingen en herroepingen registreren, belangrijk verbeterd (zie hoofdstuk VIII). Het heeft aan deze ambtenaren geadviseerd (recommandé) geen kinderhuwelijken te registreren. Hun is verder opgedragen als voorlichters en bemiddelaars op te treden. Zij moeten degene, die een meervoudig huwelijk sluit, wijzen op de last, die de Moslimse plichtenleer in zo'n geval oplegt. Hun is aanbevolen in verstotingsgevallen man en vrouw te horen, en te trachten verzoeningen tot stand te brengen, het uitspreken van de talak te voorkomen, en tot herroepingen aan te sporen voor het einde van de *idda*-periode. Sinds 1954 is deze verordening (1946 no. 22) die oorspronkelijk alleen gold voor het Javaanse gebied der republiek, voor geheel Indonesië wet geworden. Hoewel omtrent de werking en wijze van toepassing van deze wet niets bekend is, zal ieder de schrijfster toegeven, dat hier vooruitgang is bereikt (zie blz. 98).

Maar met de wetsontwerpen voor een algemene regeling van het huwelijksrecht, waarvoor sinds 1950 een van regeringswege ingestelde commissie bestond, van welke o.m. enkele vooraanstaande, gestudeerde Indonesische dames lid waren, schijnt sinds 1954 geen wezenlijke voortgang te zijn bereikt. (Mij is althans van *openbare* parlementaire behandeling der ontwerpen, die blijkbaar bestaan uit speciale rege-

lingen voor aanhangers van de verschillende godsdiensten in de Staat, niets bekend; trouwens, het parlement zelf is — helaas — uit de openbaarheid verdwenen). Zo is dus dit probleem, ondanks de bewonderenswaardige activiteit der vrouwenverenigingen in dit verband, op een dood punt gekomen. Nog altijd — zo blijkt uit dit inhoudrijke boek — nemen sommige Moslimse vrouwenverenigingen ten opzichte van het Moslimse meervrouwendom een ander standpunt in dan de verenigingen op nationalistisch-demokratische grondslag (en natuurlijk de Protestantse en Rooms-Katholieke minderheden). (Zie hoofdstuk VIII).

Het Reformistische Moslimse standpunt, dat de Islam eigenlijk monogamie wil, is blijkbaar nog niet door deze vrouwenverenigingen aanvaard. Terwijl het, naar ik meen, verantwoord is te zeggen, dat in de meeste Moslimse landen de voorkeur voor het monogame huwelijk steeds sterker wordt, toont Indonesië — hoewel mogelijk de publieke opinie ook daar meer naar monogamie is gaan overhellen — tegen- gestelde tendenzen.

Daar is in de eerste plaats het merkwaardige voorbeeld van het Indonesische staatshoofd — eenmaal schrijver van „Sarinah” — waarover uiteraard de schrijfster handelt (zie dit boek, pag. 100/101). In de tweede plaats is er nog de wet no. 19 van 1952, waarvan de verordening van de republikeinse regering in haar „Djokja”-periode, no. 35 van 1949, een voorloper is geweest. Die wet immers maakt het mogelijk voor ambtenaren, tegen een met 2 % à 4 % verhoogde premiebetaling, twee (of meer) wettige echtgenoten een weduwenpensioen te verschaffen. Op de voet van bestaande toestanden gezien, kan men het billijk achten, dat minder ambtenaars-weduwen dan tevoren zonder inkomsten achterblijven. Maar de strekking van de wet is niettemin dat zij het meervrouwendom indirect bevordert, en bovendien de staat daartoe hogere lasten oplegt. Mevr. Vreede laat zien, dat, alhoewel ook hier Moslimse vrouwenverenigingen met deze wet instemden, vele andere verenigingen deze tendentie van de wet doorzagen, en scherp protesteerden (blz. 100).

Op sociaal terrein heeft de onafgebroken activiteit der vrouwenverenigingen ongetwijfeld resultaten, waaronder — meen ik — mogen worden gerekend de instelling van consultatieve burelen voor huwelijks- en echtscheidingszaken in enige grote steden, onder vrouwelijke leiding. (pag. 103/104). De intellektuele Indonesische vrouw, strevend naar grotere economische onafhankelijkheid — ook zij, met alle Moslimsen levend onder de „menace perpétuelle d'être répudiée” (pagina 129) — begeeft zich soms op terreinen, waarop men haar Westerse zusters niet licht ontmoet. De schrijfster noemt „trois banques féminines”, d.w.z. spaar- en credietbanken, gesticht en geleid door vrouwen ten behoeve van vrouwen. (Bandung, Djakarta, Djokjakarta) (blz. 125). Men kan hier ook denken aan moskeeën, speciaal voor vrouwen en beheerd door vrouwen (pag. 43). De „voortdurende bedreiging”, door Mevr. Vreede terecht zo genoemd, zal pas vervallen, wanneer de invloed der Indonesische mannen zich in hervormende zin gelden laat. Immers, in alle landen, waar de positie der vrouw — hoe dan ook — verbeterd of verhoogd werd, gebeurde dit, doordat nieuwe inzichten bij de *man* post vatten. De toekomst der Indonesische maatschappij zal er zeer door gediend worden, als de eisen der vooraanstaande vrouwen op het gebied der huwelijkswetgeving worden ingewilligd.

Het voorgaande met al zijn uitweidingen, moge tonen, hoe zeer dit aantrekkelijke boek onze belangstelling heeft en hoeveel men er in vindt. En hoezeer ook de Indonesische vrouwenbeweging een onderwerp is, dat deze studie waard is.

Het zij ons vergund, hierop enige critische opmerkingen te doen volgen. Hoewel dit boek een dissertatie is voor de faculteit der letteren, betreuren wij toch een paar „juridische” afdwalingen. Dat de rechtswetenschap de „gewoonte” zou hebben de adat („ensemble indivis de prescriptions, non fixées”) in te delen in burgerlijk recht, privaatrecht, huwelijksrecht en erfrecht, zoals de schrijfster op blz. 1 vermeldt, is een onverklaarbare misvatting.

Heeft de Westerse wetenschap inderdaad de tegenstellingen tussen collectivisme en individualisme in de Indonesische maatschappij zo „mateloos” overdreven, als de schrijfster, op gezag van wijlen professor Soepomo — voor wie die tegenstelling blijkbaar niet van belang was — op dezelfde bladzijde zegt? Vele bladzijden in haar boek zouden nooit geschreven zijn als de tegenstelling niet levendig was....

Het is m.i. minder juist te zeggen (pag. 2) dat sedert Van Vollenhoven de term „gewoonterecht” algemeen in gebruik is gekomen „formant opposition au droit islamique”. De term gewoonterecht is overoud. Het is juist zo, dat door Van Vollenhoven's grote werk de samenvattende term „adatrecht” algemeen aanvaard is: *samenvattend* het zuiver-gewoonterechtelijke complex *met* de daarmee versmolten elementen godsdienstig recht en (soms) met wat gangbaar gebleven vorstenrecht, welke bestanddelen Van Vollenhoven placht te onderscheiden. Dat aan *Islamietische* zijde voor de tweede wereldoorlog verzet opkwam tegen on-islamietische adat, en dus de tegenstelling tussen gewoonterecht en Islamietisch recht werd verscherpt, kan uit de literatuur blijken.

Hoewel meer op het terrein der culturele anthropologie liggend, zouden wij toch graag de opmerking willen maken, dat termen als „matriarcát” en „patriarcát” verouderd zijn. De benaming „perkawinan dengan wang djudjur” is, voorzover ons bekend, alleen gangbaar in Zuid-Sumatra (pag. 8). Wat dit land betreft, had de schrijfster misschien, ter completering van haar beeld, melding kunnen maken van het daar gangbare bruidschatloze huwelijk, perkawinan keambilaniak, inlijfhuwelijk, en zijn betekenis voor afstamming (lineage) en erfrecht; alsook van het dienhuwelijk. Het is, dunkt ons, niet juist, althans te algemeen gesteld, dat de vrouw in het patrilineale huwelijk haar eigen goederen beheert (daarvan heeft ze weinig: haar uitzet); maar nog minder juist is het, te constateren: „elle a le droit de demander le divorce”. Daarover zou veel te zeggen zijn (zie blz. 8).

De stelling (wij hebben vroeger ook gemeend, dat zij ongetwijfeld juist was) dat in het bilaterale systeem, in geval gemeengewonnen goederen volgens reden twee tot één tussen man en vrouw verdeeld worden, dit dan zou zijn „selon les institutions islamiques”, is betwistbaar. Immers men heeft aangetoond, dat zulk een verdelingswijze, ook buiten Islamietische invloed om, voorkomt. De door de schrijfster bondig beschreven drie verwantschapssystemen, patrilineaal, matrilineaal, bilateraal, ontmoet men, zo zegt zij, nergens in zuivere vorm, en zij schrijft dit toe aan het feit, dat zij, die onder deze stelsels leven, de Islam aanvaard hebben, of soms het Christendom. Zonder de invloed van de Islam of van de Christelijke Kerk op het adatrecht te onderschatten, moet men toch o.i. rekening houden met het feit, dat die „zuivere vormen” theoretische, hoewel nuttige, concepties zijn (pag. 13).

„Quoi qu'il en soit” — zo zegt de schrijfster op pag. 17 — „l'adat et le fikh ont ceci en commun; que tous les deux réservent au mari seul le droit de répudiation. C'est contre le fléau d'un double abus de ce droit que la femme indonésienne moderne s'est révoltée”. Inderdaad, in patrilineale systemen (al hebben dan de wederzijdse verwantschapsgroepen daarmee bemoeienis) kan de man van zijn vrouw af. Maar zijn willekeur is behoorlijk ingeperkt. Want hij kan bezwaarlijk de bruidschat, eenmaal betaald, terugvorderen. En voor een „nieuwe” echtgenote moet hij weer een bruidschat betalen. Mocht, onder invloed van de Islam deze adatrechtelijke bruidschat uit zulk een systeem verdwijnen, en alleen de onbetekende moslimse huwelijksgift overblijven (maar dan is de hartstreng uit het stelsel weg) dan is ook hier de betrekkelijk veilige positie van de vrouw en moeder ondermijnd, en de term „double fléau” gerechtvaardigd.

Hoewel ook in deze studie gewaardeerd moge worden, o.i. valt het te betreuren, dat in dit in het Frans geschreven boek de Nederlandse schrijfster toegegeven heeft aan de betreurenswaardige mode, om van het koloniale beleid, waar de gelegenheid zich voordoet, zo mogelijk iets kwaads te zeggen. (Men raadplege b.v. de blz. 26 vv).

Vond de schrijfster geen aanleiding voor haar (buitenlandse) lezers een meer geschakeerd oordeel te geven? De algemene uitspraak, dat „L'exploitation coloniale du XIXe siècle a . . . détérioré la position économique de l'indonésien en général, du javanais en particulier” is minstens voor nadere beschouwing vatbaar. De schrijfster brengt hier het cultuurstelsel ter sprake¹ en niemand zal de critiek behoeven te negeren, die op dit stelsel is uitgeoefend. Maar zou de schrijfster geen rekening kunnen houden met alle belangrijke factoren, bijvoorbeeld met de stormachtige bevolkingstoename op Java sinds 1800? Of met de onvermijdelijke complicaties van de onvermijdelijk opkomende geldeconomie? En zou de schrijfster nader kunnen preciseren, welke die wetten waren (en wanneer ze golden) waarvan zij zegt . . . „ainsi que les lois agraires autorisant le gouvernement à exproprier les terres sans dédommagement” . . .? Het is toch minstens eenzijdig en ongenueanceerd te zeggen, dat het koloniale bewind „transformait le pouvoir des chefs de village en un pouvoir autocratique, il rendait héréditaire les fonctions supérieures des bupati”. De door al zulke zaken ingetreden „corruptions des mœurs” zou o.m. de positie van de vrouw in het bijzonder ten kwade hebben beïnvloed . . .

Wij herinneren de schrijfster overigens nog aan Ortega y Gasset's uitspraak, dat geen bewind zich kan veroorloven, alleen maar egoïstisch te zijn.

Even ongenueanceerd is de schrijfster b.v. op bladzijde 60, waar zij het beleid der koloniale overheid van voor 1941 voorstelt als gericht tegen „toute action ouvertement politique” . . .

Wij willen het bij deze opmerkingen laten en benadrukken, dat wij het algemene beeld, dat het boek geeft van de vrouwenbeweging en haar problemen en van de sociale en politieke achtergronden, juist en zakelijk achten en de schrijftant van doctor Vreede boeiend. Wij hopen dat dit werk meer dan één druk zal beleven. Maar ook, dat doctor Vreede-de Stuers dan rekening zal houden met (o.m.) bovenstaande critische opmerkingen. Zij raken, het zij toegegeven, de essentie van haar studie niet; zij zijn trouwens in de allereerste plaats ingegeven door belangstelling voor het onderwerp, door haar behandeld en voor de Indonesische maatschappij, waarover zij heeft geschreven.

Opgemerkt zij nog, dat het voorbericht van Prof. Berque (Parijs) belangrijke beschouwingen bevat, waarop wij thans niet zijn ingegaan.

J. PRINS

Utrecht.

Bali, Studies in Life, Thought and Ritual; Selected Studies on Indonesia, Vol. 5. W. van Hoeve, The Hague & Bandung 1960. 368 pp. text.

Now that this, the fifth in the series of English translations of (for the most part) pre-war studies on Indonesia by Dutch scholars, has appeared, both the general importance and specific value of this most imaginative editorial enterprise are coming more definitely into view. Its most immediately obvious virtue is, of course, the one the editors themselves offer as its rationale: works heretofore available only in Dutch, “to most scholars a ‘secret’ language,” are being made accessible to a larger public. Yet one may doubt that this concession to academic indolence is the series' most important contribution; particularly when, in fact, it sometimes tends to encourage the illusion prevalent among some English-speaking Indonesian “experts” that “everything worthwhile in Dutch has been translated,” and that therefore

¹ En de niet-geïnformeerde lezer moet de indruk krijgen, dat dit stelsel over geheel Indonesië, gedurende de gehele 19e eeuw werkte!

a lack of command of the major language of scholarship in one's field is no particular handicap. The bringing together of scattered, often obscurely published works and presenting them in a form more readily usable to non-Dutch scholars is a most helpful endeavor; but the real worth of these volumes rests on more fundamental grounds.

For what their publication is in essence accomplishing is the definition of a representative corpus of Dutch writings on Indonesian culture and society with respect to the sorts of interests which have become central in the social sciences since the bulk of these writings were composed. The Tropical Institute's editorial committee is engaged not in a mere job of translation, but in a comprehensive project of analysis and appraisal, for they are attempting to sift out of the tremendous mass of material on Indonesian life produced during the final decades of the colonial period that relatively small portion which is of direct relevance to present-day theoretical concerns. And this in turn is making it possible for Dutch and non-Dutch scholars alike both to apprehend the exact nature of the work the civil servant and missionary savants did in the general area of sociology, economics, political science and so on, and to evaluate it in terms of contemporary standards.

So far as anthropology is concerned, this is especially true of the volume at hand, a collection of articles on various aspects of Balinese religion, in which both the strengths and weaknesses of the ethnographic tradition fostered at the University of Leiden (where all the contributors were trained) from about 1920 on stands out in clear relief. Goris, who left Leiden in 1926 to live most of his adult life in Bali is represented by four characteristically erudite works: on the religious basis of village community life; on the temple system; on calendrical celebrations; and on the traditions of the blacksmith "caste." Part of Korn's famous monograph on Tenganan is included, as is his valuable description of the ritual consecration of Brahmin priests. Grader is represented by two rather shapeless pieces on temples in Mengwi and Buleleng, and by an excellent description of the organization of irrigation societies in Djembrana. H. H. Franken, a young missionary, gives a tantalizing report on a post-war revitalistic movement focused around the mythical hero Djajaprana. And another missionary, Swellengrebel, has written a somewhat speculative general introduction to Balinese culture explicitly for this volume, which includes some acute observations on recent Hinduizing trends in Balinese religion. All in all, the book's contents are rather too diverse and rather too special for it to constitute the "concise introduction to the pattern of Balinese life and society" the editors hope for; but it does provide a concise introduction to the pattern of Dutch ethnography in Indonesia under the dominion of the Leiden school.

The virtues of this school are the classical ones: thoroughness, accuracy, concreteness, pertinacity, modesty, caution, breadth of interest, and a simply amazing control of the historical, literary and linguistic tools of Indonesian scholarship. There is about all of these papers an air of total dedication to the principle that ethnography is to be done well or not at all. Phenomena are to be described exactly, not generally. A patient, piece by piece review of evidence is the only reliable road to knowledge. And substance is not to be sacrificed to ease of comprehension (and certainly not to style). The result is that there is a solidity and reliability about this work which secures its permanence: whatever direction anthropology may take, it seems unlikely that anyone will ever be adjudged a competent student of Balinese culture who has not read Korn and Goris.

Yet at the same time there is something seriously unsatisfactory about this work, and in fact of pre-war Dutch ethnology in general. More than any of the other fields of colonial social studies for which the Tropical Institute Committee is rendering accounts, the contribution of the anthropologists measure up poorly when viewed in terms of present standards. Van Leur was ahead of almost all the historians

of his time, and remains ahead of most. Schrieke, it is now clear, was one of the most important sociologists of the interwar period. Boeke's theorizing about "dualistic" economic systems has some severe conceptual defects, but its relevance to present problems in development remains virtually undiminished. But the work of the ethnologists, not only of these represented here, but of Rassers, Held, the elder de Josselin de Jong, van Wouden, etc., seems peculiarly antiquated somehow. For all its scholarly integrity and factual richness it has worn badly and it smells of the lamp.

Why, exactly, is this? One can answer the question, I think, in terms of four linked theoretical and methodological axioms which run through all the papers in this book — save that of Franken, to which most of my strictures do not apply — and seem to underlie the overall mode of analysis employed in them. The first, and in many ways the most important, is what might be called the "closed community" or "*dorpsrepubliek*" axiom. Most explicitly expressed here in Goris' essay, "The Religious Character of the Village Community," this axiom holds that the Balinese village is a set-apart, self-contained, tightly knit, precisely delimited social microcosm, its absolute integrity underwritten by essentially religious concepts. Yet, both in Indonesia and elsewhere, recent work on peasant villages has more and more emphasized their unisolated character, the multiple ties running between villages or between groups within different villages. Trade, marriage, caste, inter-local politics, religious pilgrimage, and even mere friendship all forge relationships across village lines, many of which are as strong as those contained within such lines. And this is as true of Bali as elsewhere. The royal houses did not just ride uneasily above the village community as mere external irritants, as the *dorpsrepubliek* view would have it, but they were directly and intimately involved in it. Trade, even if relatively undeveloped in Bali, has nevertheless always been of importance in forging inter-village ties, leading actually to a rather high degree of village economic specialization for Southeast Asia. And I have myself attempted to demonstrate elsewhere that the definition of bounded, comprehensive village units in Bali is not so simple and straightforward a matter as might at first appear, because the various social units that Goris sees locked together in an indissoluble whole by Balinese cosmological notions — irrigation societies, "families," neighborhoods etc. — are not nearly so co-ordinate on the ground as they appear to be in theory, but rather overlap and criss-cross in maddeningly complex configurations.

This simplistic view of "the Balinese village" is, in turn, at least in part an outcome of a second, more methodological axiom which directs attention entirely to the descriptions of standardized practices and beliefs independently of their actual embodiments in action. This "cake of custom" approach focuses research on the general body of established tradition in and of itself, not on the specific processes of behavior in terms of which that body of tradition finds its expression. The typical form of the priestly consecration ceremony is extensively described, but no description of an actual ceremony or any part of one is given. The rules for the operation of irrigation societies are carefully outlined, but no examples of the adjudication of particular conflict cases in terms of these rules is presented. Nearly all of the important statuses and institutions found in Bali are at least alluded to at one point or another, but one will look long and hard to find a description of any concrete individual or social group interacting with any other concrete individual or social group within the context of these statuses and institutions. The result is a monochromatic view of Balinese culture in which its tremendous variety and vividness dissolves into a rather lifeless, stereotypic picture.

Closely connected with both of these axioms is a third, no less dubious, which, so long as we are coining epithets, might be called "the ur-society concept." This is the idea that certain villages lying in the arc running from Kareng Asem on the

east through the central mountain region toward Djembrana on the west have been less influenced by outside forces and so display ancestral or quasi-ancestral forms of social and cultural organization. Such a view involves a host of implicit assumptions about the nature of socio-cultural change — that isolated peoples change more slowly; that deviant systems are survivals from the past rather than adaptations to special circumstances; that cultures grow by superimposing new layers over older ones, etc. — which Korn and the others who promoted this view never critically examined, perhaps because they were unaware that they held them, and which had well before the war, repeatedly been shown to be weak reeds at best. The main result of this search for the archetypal, pre-Hindu village — aside from the fact that we perhaps know more about customs in the peripheral mountain areas of Bali than in the core region of the southern plain — is that these writings are continually marred by a kind of speculative historical reconstruction which tends to turn attention away from other, more verifiable, explanations for cultural variation in Bali and to obscure rather than clarify the forces shaping the pattern of social change on the island.

And finally, all this is crowned by the fourth, and in my opinion the most pernicious, axiom: namely that there exists in "primitive society" an exact formal congruence between the structure of social life and the pattern of cosmological ideas, such that one can predict from the first what the second will be and deduce from the second what the first is, or — more commonly — was. This view, which stems from Durkheim's ill-starred attempt to create a sociological epistemology, was introduced into Dutch anthropology by Rassers, and seems to have dominated most of it ever since, leading to a kind of free-wheeling analysis of symbol systems whose only recommendation is its ingenuity. As the form of the ur-society is assumed, for, so far as I can see, wholly arbitrary reasons, to have been one of dual organization, the associated cosmology must also be dualistic. And as, for reasons which are also far from clear, the ur-society is gone but the cosmology lingers on, a great deal of time is consumed in trying to read into, in this case, Balinese religious conceptions, a rigorous dualism of a sort which is rather more Christian than it is either Hindu or Malayo-Polynesian. Of course oppositions can always be found, even in a religion such as the Balinese whose central conceptual focus is on the idea of spiritual hierarchy rather than that of logical antithesis, because thinking in contrasting pairs is a universal human trait. And once one has several sets of these it is easy enough to correlate them to one's own satisfaction at least. Thus, the Balinese opposition between mountain-wards and sea-wards is lined up with their opposition between gods and demons, and then these in turn with life and death, sunset and sunrise, man and woman, etc., all without any real attempt to see how far such correlations will in fact stand up. And then, by the frank circularity this sort of reasoning involves, these assumed correlations are used as evidence for the reality of the former existence of a moiety system.

All four of these axioms — the closed village notion, the cake of custom approach, the search for an ur-society, and the assumption of an exact formal congruence between symbolic system and social structures in primitive societies — thus interact to give the work of these writers, despite its high scholarly level, a distinctly antiquated look in terms of present theoretical interests. Nor does this judgment rest on a defective sense of history, because it was not always thus. Snouck Hurgronje's ethnological work, with its extraordinary insight into the functioning of traditional political systems and the role of religion in society, reads today almost as though it had just been written. And, in fact, most of the earlier Dutch work on Bali — by Liefrinck, van Eck, Friedrich etc. — actually seems more modern in spirit, if less reliable in detail, than the work in this volume. Rassers, with his academic, speculative, unrealistic arm-chair approach to the interpretation of Indo-

nesian culture and social organization seems to have led the members of the Leiden school of anthropologists into a morass of unprofitable theorizing which, though it could not prevent men with the scholarly capacities and dedication of men such as Korn, Goris and Grader from making an enduring contribution to our factual knowledge of Balinese culture, did prevent them from advancing very far our understanding of how it functions.

CLIFFORD GEERTZ

The University of Chicago.

D. E. WILMOTT, *The Chinese of Semarang: a changing minority community in Indonesia*. Ithaca, New York, Cornell University Press, 1960, 366 pp. Price \$ 5,75.

De auteur heeft als zoon van een Canadese zendeling jarenlang in China gewoond en daar Chinees leren spreken en schrijven. Als medewerker aan het „Modern Indonesia Project” van Cornell University heeft hij gedurende 12 maanden (1954—1955) in Semarang veldwerk verricht.

Deze studie, die eerder (1958) uitvoeriger als dissertatie is verschenen, wil een allesomvattend beeld geven van een minderheidsgroep met een snel veranderend, niet-Westers, stedelijk levenspatroon en op basis hiervan een theorie over sociaal culturele veranderingen formuleren. In de eerste twee hoofdstukken geeft de schrijver de geografische, demografische en historische achtergronden, vervolgens beschrijft hij de economische aspecten, ethnische relaties, het verenigingsleven, leiderschap, school en opvoeding, religie en magie, gezin en verwantschapsverhoudingen met als sluitstuk de hierboven reeds genoemde theorie.

I. Laat ons eerst de methoden en technieken van onderzoek, waarop de betrouwbaarheid en geldigheid van zijn gegevens gebaseerd is, kritisch beschouwen. De auteur waarschuwt bij voorbaat dat daar het een en ander aan mankeert.

1) Observatie en participerende waarneming.

Door zijn betere kennis van het Chinees dan van het Indonesisch heeft hij zich voornamelijk onder de in Indonesië geboren Chinezen begeven en wel onder de rijke zakenlieden en de upper-class (p. IX) waar nog Chinees gesproken wordt. Met de Nederlands sprekenden heeft hij, door gebrek aan kennis van de Nederlandse taal, minder contact gehad. Het resultaat is dus niet representatief voor de hele gemeenschap.

2) De inhoudsanalyse van plaatselijke dag- en weekbladen, van gedenkboeken e.d. Deze is niet systematisch gebeurd. Bij Nederlandse publicaties heeft hij van vertalingen gebruikt gemaakt. Aanhalingen uit kranten en weekbladen, zoals bijv. op p. 68, 73 en 88, hebben slechts illustratieve waarde en er kan geen bewijskracht aan ontleend worden. De auteur twijfelt trouwens zelf vaak aan de betrouwbaarheid van deze bronnen en gebruikt deze bij gebrek aan betere informatie (p. VIII).

3) Enquête. Zijn volledige enquêtelijst bevatte 75 vragen (ten onrechte niet in het boek opgenomen), die in het Chinees of Indonesisch aan 1301 middelbare scholieren is uitgedeeld. Er zijn een aantal gebreken aan te wijzen, die de auteur zelf heeft ingezien nl.

a) sommige termen in het Indonesisch en in het Chinees zijn niet vergelijkbaar (p. 273—274),

b) door gebrek aan tijd konden de respondenten slechts een (verschillend) deel der vragen beantwoorden,

c) de enquête (in klasverband) was niet anoniem en niet altijd vrij van beïnvloeding door leraren en leerlingen onderling (p. 357).

Wij hebben ons wel afgevraagd of de nauwkeurige significantieberekeningen (m.b.v. I.B.M. machines) niet meer exactheid suggereren t.a.v. de gehele gemeenschap dan de beperkte en eenzijdige steekproef toestaat.

- 4) Interviews. Door een Indo-Chinese assistente werd een gericht interview afgenomen aan 50 Chinese vrouwen, waarvan de adressen uit de ledenlijst van een Chinese vrouwenclub genomen waren, aangevuld door kennissen van de schrijver en de assistente. Ook hier een oververtegenwoordiging van Peranakans, gegoeden en min of meer intellectuele groepen, waar de schrijver gemakkelijk toegang had. Het aantal is te klein, omdat een representatieve steekproef van Chinese huisvrouwen, die oorspronkelijk op het programma stond, door tijdgebrek en te verspreide aandacht niet meer genomen werd.
- 5) Gemeente-statistieken. Willmott maakte gebruik van het plaatselijk bevolkingsregister van de burgerlijke stand. Het blijkt echter, dat het bevolkingsregister gebaseerd is op maandelijksse rapporten van districtshoofden, die als onbetaalde, half-geletterde ambtenaren zelden een nauwkeurige opgave van de inwoners van hun district gaven. De auteur schat de fout op ongeveer 10—5 %. In een concreet geval was het echter 18%, omdat het verschil tussen Chinezen met Chinese nationaliteit en Chinezen met Indonesische nationaliteit door velen niet onderkend werd of om politieke redenen o.i. met opzet onbekend moest blijven. Dergelijke politieke redenen hebben wellicht de gegevens eveneens onbetrouwbaar gemaakt gezien de ambivalente houding tussen de ethnische groepen onderling (zie hfdst. 4).

De gebruikte onderzoeksmethoden en -technieken geven ons de indruk, dat de auteur te veel gegevens met te gebrekkige middelen heeft willen verzamelen. Een niet representatief aantal interviews van Chinese huisvrouwen aangevuld met een niet representatief aantal enquêtes van de Chinese jeugd kunnen moeilijk tesamen met niet-systeematische observatie, participatie en documentatiestudie tot een accuraat samenvattend beeld van de *hele* Chinese gemeenschap in Semarang leiden. Wel hebben wij uit eigen ervaring de indruk dat het beeld dat de schrijver geeft over het algemeen weinig afwijkt van de perceptie die een *bepaalde sociale laag* van de Chinese gemeenschap in Semarang heeft. Wanneer Willmott zich beperkt had tot enkele aspecten van deze minderheidsgroep en hierbij verschillende technieken en controlegroepen gebruikt had, dan zou zijn beeld minder omvattend, maar wel betrouwbaarder en scherper zijn geweest.

II. Definities en theorieën.

De „Chinese community” omvat bij hem alle mensen die Chinese namen dragen en in Semarang wonen. Dit is een hanteerbare definitie, omdat het dragen van Chinese namen in de regel samenhangt met Chinese voorvaderen. Het komt echter voor, dat Chinezen omwille van de nationale Indonesische politiek hun namen op een Indonesische „stam” inenten (bijv. Gan wordt Gandasuria en Tjan wordt Tjanadilaga). De term Indonesiër reserveert hij voor het gemak uitsluitend voor de autochthone bevolking. De Chinese bevolking is volgens Willmott sociaal verdeeld in twee hoofdgroepen: Totoks en Peranakans, die elk een aparte „community” (elders „subsociety” genaamd) vormen. Niettemin behandelt hij de hele Chinese „community” als één sociaal systeem, omdat ondanks alle interne verschillen de Chinezen veel en intiemer onderling contact hebben dan met Indonesiërs of Europeanen (p. 15 en hfdst. 4). Met de „subsociety” Totok bedoelt de schrijver alle in China geboren Chinezen (p. 18), terwijl hij de Peranakans definieert als in Indonesië geboren Chinezen, die geen Chinees spreken (p. IX). Op andere plaatsen

(p. 103, 104) noemt hij echter ook in Indonesië geboren Chinezen Totok en zegt dat het criterium van geboorteplaats minder belangrijk is dan taal-, culturele en etnische verschillen. Het is voor de auteur zelf niet helemaal duidelijk welke betekenis deze benamingen binnen de Chinese groep hebben, terwijl hij ook voor zich zelf geen sluitend geheel van definities bedacht heeft. Wat de taalverschillen betreft willen wij er op wijzen, dat onder de Peranakans in Semarang velen uitstekend Chinees spreken.

Het is jammer, dat de kampung-Chinezen niet in de steekproef vertegenwoordigd zijn, want daar kunnen wij verwachten, dat het cultuurpatroon veel overeenkomsten met het Javaanse zal vertonen. Opgemerkt moet worden, dat de schrijver de Semarang-Chinezen steeds met de Chinezen in het stamland vergelijkt en wel uit traditioneel en modern China, met Nederlanders en Indonesiërs, maar niet met de Chinezen in andere plaatsen op Java.

Richten wij nu onze aandacht op de positieve kanten van Willmott's boek. Een bijzonder interessante structuur-analyse geeft hoofdstuk V. In tegenstelling tot andere schrijvers (o.a. Ong Eng Die) heeft Willmott wel oog voor de verticale en horizontale verdeling binnen de Chinese gemeenschap, die wij aan de hand van zijn analyse als volgt kunnen voorstellen:

1. Gegoede Peranakans met Ned. hogere opleiding en Nederlandse levensstijl.
2. Rijke Peranakans en Totoks met veel minder educatie.
3. Grote middengroep.

De horizontale lijnen zijn gebaseerd op socio-economische onderscheidingen en niveau van educatie, terwijl de verticale lijnen op geboorteplaats, dialect en type educatie (Nederlandse of Chinese) steunen.

Interessante gezichtspunten biedt zijn analyse van de gezins- en verwantschapsverhouding (vnl. van toepassing op Peranakans bij gebrek aan gegevens van de Totoks). Willmott signaleert de overgang van een patriloocaal en patrilineair naar een bilocaal en/of neolocaal en bilateraal familie-systeem, onder invloed van het Javaanse cultuurpatroon en de hogere status van immigrantenvrouwen (vergeleken met die van getrouwde vrouwen in het traditionele China). Hij noemt ook de factoren, die het proces van verandering van het ideaal-typische patroon van de groot-familie naar het kleine enkelvoudige gezinstype veroorzaken, bevorderen resp. tegenwerken.

Het sluitstuk over theorieën van socioculturele veranderingen is vnl. een evaluatie van bestaande theorieën en hypothesen en een poging van de schrijver om tot meer specifieke en operationele definities van deze veranderingen te komen. Ze zijn echter geen „kristallisaties” van het eigenlijke veldwerk in Semarang, doch hebben er slechts zijdelings mee te maken.

Ofschoon aan deze studie dus niet onaanzienlijke bezwaren kleven, is zij toch te waarderen als een eerste poging tot systematisch veldwerk onder de Chinezen in Indonesië. Een poging bovendien, die ons inzicht in de zo gecompliceerde structuur van deze Chinese samenleving op verscheidene punten heeft vergroot.

TJAN GIOK BWEE

J. DE LEEUWE, *Groepshuwelijk en enkelvoudig huwelijk*.
 Uitgeverij L. Stafleu & Zoon, Leiden 1960, 136 blz.
 Prijs f 13,50.

De schr. toont zich in dit boek een fervente aanhanger van de verouderde evolutionistische school, die de reeds 50 jaar geleden weerlegde theorie van L. H. Morgan wederom tot nieuw leven wil verwekken. Al de gegevens worden omgebogen naar zijn these, dat het groepshuwelijk aan het monogame huwelijk historisch vooraf gegaan zou zijn. Weliswaar gaat hij uit van de volgende vage omschrijving van het huwelijk: *een min of meer uitgebreide en min of meer diepgaande samenwerking en samenleving van één of meer personen van het ene geslacht met één of meer personen van de andere sekse*. Nu weet iedere ethnoloog, dat er meerdere vormen van „samenwerking en samenleving” tussen de seksen in de volkenkunde bestaan, die men daarom nog geen huwelijk kan noemen. Deze vage om niet te zeggen onjuiste definitie, die de schr. als uitgangspunt neemt, wreekt zich in heel het boek. Trouwens het aantal stammen, waarvan hij de seksuele verhoudingen in verband met hun verwantschapsbetrekkingen en hun economisch leven behandelt, is te gering om zijn stelling waarschijnlijk te maken. Zo noemt hij o.a. de Bamboeti-Pygmeeën; P. Schebesta, veruit de beste kenner van deze stam, ontkent voor hen het groepshuwelijk en zelfs de sporen ervan, maar toch wordt A. Hutereau uit het jaar 1909, die slechts korte tijd bij hen is geweest en dan nog onnauwkeurig onderscheid maakt tussen de verschillende groeperingen van de Pygmeeën, eerder geloofd. Ik vermoed, dat schr. Hutereau alleen kent uit het citaat bij Schebesta (blz. 15 van het besproken boek). Maar de ervaren Schebesta heeft vlg. schr. belangrijke feiten voorbij gezien en andere verkeerd geïnterpreteerd en tenslotte komt de grote dooddoener, nl. „de morele afkeer van Schebesta voor het groepshuwelijk” (heeft schr. een morele voorkeur?) en „de van zulke morele afkeer niet los te maken visie der kultuurhistorische school” (blz. 16)! Waarom deze serieuze veldonderzoeker dit subjectivisme in de schoenen geschoven, terwijl heel dit boek druipt van de visie van de socialistische ideeën van F. Engels, die hij door de volkenkundige gegevens meent te kunnen staven? Daarom meent hij, dat de maatschappelijke verhoudingen enkel bepaald worden door de produktiekrachten en dat de economische samenwerking heeft geleid tot het groepshuwelijk en het voortschrijden van de productiekrachten het ontstaan van klasse-maatschappijen heeft doen ontstaan. Zo eenvoudig is het werkelijk niet! Soms twijfelt schr. toch ook zelf aan de bewijskracht van zijn zegsman Hutereau, wat de Bamboeti betreft: „men moet m.i. rekening houden met de mogelijkheid, dat in de tijd van Hutereau's tocht het Bamboeti-groepshuwelijk een verdwijnend of misschien reeds verdwenen instelling was.” Dat mag echter niet hinderen; schr. heeft slechts een enkele uitlating van een auteur nodig om zijn gedachtegang af te spinnen. Daartoe worden nog de Siriono uit het Amazone-gebied ten tonele gevoerd, want deze mogen alleen met een bepaalde verwantengroep, waaruit ze hun vrouwen hebben gehaald, buitenechtelijk geslachtsverkeer hebben: dus „is bij de Siriono alle geoorloofde seksuele omgang (buiten hun eigenlijke huwelijk) groepshuwelijk” (blz. 12). Voor zijn evolutionistische theorie is dit „feit” een sterk bewijsstuk, want deze Siriono zijn als „een der thans levende ethnologisch oudste volken te beschouwen”: ze gaan o.a. ongekleeed en kennen geen spelen! (blz. 24) Belangrijk voor zijn socialistische theorie, wordt de volgende evolutie-reeks opgezet: beperkte-, extensieve solidariteit, individualisme, klassen-maatschappij en daaraan corresponderen drie fazen van het groepshuwelijk. De mens stapt uit zijn dierenbestaan zó in het groepshuwelijk van de eerste faze, waarbij men sans gêne kinderen verwekt „zonder seksuele beletselen tussen generaties inclusief ouders en kinderen” en natuurlijk zeker tussen broers en zusters (blz. 63). Als U als vak-

ethnoloog bezwaren hiertegen hebt, dan brengt de schr. U wel over de moeilijkheden heen: „Incestgrenzen kunnen bij de eerste mensengroepen niet bestaan hebben, omdat a) de mens van nature geen incestgrens blijkt te kennen en b) incest-verbod of ook wel exogamiegewoonten... vóór alles economisch gefundeerd blijken en pas dan optreden, waar uitwisselings-koöperatie mogelijk en wenselijk is.” (blz. 59) Bij het groepshuwelijk van de tweede fase mogen de ouders met hun eigen kinderen al geen vrij geslachtsverkeer meer uitoefenen, maar wel broers en zusters onder elkaar. In de derde fase is ook dat ongeoorloofd, maar wel heeft de ene sibbe met de andere vrije seksuele omgang. Althans zó moet het vroeger algemeen geweest zijn, want in feite blijkt het groepshuwelijk toch hoofdzakelijk een denkbeeldige constructie ten dienste van zijn theorie van het historisch materialisme en wordt het nu niet of nauwelijks meer aangetroffen: „Wij hebben er al op gewezen, dat bij thans levende volken nimmer groepshuwelijk van de tweede of van de eerste fase wordt gevonden maar uitsluitend van de derde en bovendien bestaat dan binnen dat groepshuwelijk steeds enkelvoudig huwelijk en is het groepshuwelijk meestal bezig nog verder in betekenis te verminderen resp. te verdwijnen.” (blz. 77)

In zijn voorwoord zegt P. E. de Josselin de Jong, dat deze amateur-ethnoloog „problemen aan de orde stelt, waar de ethnologie zich reeds tientallen jaren geleden van afgewend heeft en die poogt op te lossen door methoden, die de meerderheid der vaklieden in westerse ethnologische centra verwerpelijk acht”: ik kan me slechts hierbij aansluiten.

P. GREGORIUS

ANDREW SHARP, *The discovery of the Pacific Islands*.
Clarendon Press: Oxford University Press. Oxford
1960. 259 pp. Price 45/—.

Andrew Sharp is een nauwkeurig man en hij heeft de moed — als ik Steinmetz mag aanhalen — „om vervelend te zijn.” Deze twee eigenschappen spreken uit zijn boek dat voortreffelijk is, doch maar moeizaam achter elkaar te lezen. Dit laatste is trouwens waarschijnlijk ook niet de bedoeling. Het blijkt dat bij de beschrijving van de geschiedenis van de Blanken in de Stille Zuidzee, topografische en chronologische fouten, vergissingen en verwarringen telkens aan het licht komen. De bedoeling van Sharp is nu, om een systematisch en zo betrouwbaar en volledig mogelijk overzicht te geven van ontdekkers, eilanden en tijdstippen. Dit is hem gelukt.

Eén van zijn belangrijkste hulpmiddelen hierbij is de *Pacific Islands Pilot*, uitgegeven door de Britse Admiraliteit tussen 1931 en 1957. Met de hierin — en elders — vermelde gegevens bij de hand heeft hij de beschrijvingen der vroegere en latere ontdekkers nagegaan, en kunnen vaststellen door wie welke eilanden nu in feite ontdekt zijn. Hierbij stelt hij, terecht, dat hij zich niets behoeft aan te trekken van het feit, dat op vele eilanden wel eens Europeanen geweest zullen zijn, voordat zij officieel ontdekt werden. Een ontdekking heeft pas geldigheid en, wat veel belangrijker is, wordt een historische factor, als zij algemeen bekend is bij het ontdekkende volk. Amerika is wel degelijk door Columbus voor Europa ontdekt, niettegenstaande het feit, dat vóór hem, Vikings de Atlantische Oceaan ook al eens zouden zijn overgestoken.

Ook al mocht men op dit of een ander punt met Sharp van mening verschillen en op grond daarvan b.v. de opzet van zijn boek van geringe waarde achten, dan nog kan men voor hem als pluspunt aanvoeren, dat hij in ieder geval zegt, wat hij onder deze of gene term verstaat en ook niet van deze begripsinhoud afwijkt.

Dit geldt b.v. eveneens voor de afgrenzing van het gebied. Kort en krachtig deelt hij mede, dat hij in dit werk onder „Pacific Islands” verstaat, die eilanden die op de kaart op pagina zoveel door een stippellijn zijn omgeven. Waarmee ieder misverstand is uitgesloten. Discussie blijft eventueel nog mogelijk over de vraag of het niet beter geweest ware, deze stippellijn anders te trekken. Juist in het kader van de ontdekkingsreizen zou het b.v. niet onlogisch zijn geweest om Nieuw-Guinea, mogelijk Australië en eventueel nog Indonesië en de Philippijnen er in te betrekken. Gebieden, die nu ontbreken.

Het is overigens kennelijk niet de bedoeling geweest om de beschreven reizen te plaatsen in het verband van de Europese of Amerikaanse geschiedenis van de tijd, waarin zij plaatsvonden. Een enkele maal wordt wel medegedeeld dat deze of gene tocht werd ondernomen met commerciële, dan wel wetenschappelijke of strategische doeleinden, maar in het algemeen stelt Sharp zich in feite op het standpunt van de Zuidzee-eilander, die op een goed moment vreemde zeilen ziet verschijnen en dat als een wonderlijk feit accepteert, zonder zich af te vragen of die vreemdelingen nu gedreven werden door lust tot avontuur, handel of wetenschap.

Het werk van Sharp bevat 122 paragrafen en in elk daarvan wordt een reis beschreven, of soms enkele bijeenbehorende korte reizen. Dit alles in chronologische volgorde. Magelhaes opent de rij met het vertrek van zijn schepen uit Sevilla in 1519, waarmee hij via Amerika naar Indië zeilde en onderweg enige eilanden in de Zuidzee aandeed. Als laatste ontdekking wordt Midway genoemd, waarvan de positie formeel werd vastgelegd door Brooks in 1859.

In een volgend commentaar worden dan de tijden deze reizen ondekke eilanden geverifieerd op de tijdstippen van de ontdekking. Hierbij is dikwijls een groot speurderstalent vereist. Immers, vele eilanden in de Pacific hebben, vanaf het ogenblik dat zij op Europese kaarten verschenen, verscheidene namen gehad en bovendien blijkt herhaaldelijk dat de tijdrekening van de vroegere zeevaarders wel eens in de war was.

Met name bij de beschrijving van de belangrijke reizen — die van Cook, om een voorbeeld te noemen — wordt ook aandacht geschonken aan de bevolking, zoals de reizigers die zagen. Het spreekt vanzelf dat dit in een uiterst gecondenseerde vorm wordt gedaan, gezien de omvang van het boek.

Sharp heeft zo goed als uitsluitend gebruik gemaakt van gedrukte en gepubliceerde gegevens. Mogelijk zou iemand hem daarvan een verwijt willen maken, hoewel dit m.i. niet gerechtvaardigd zou zijn. Gesteld dat hij inderdaad geheel tot de bodem zou zijn gegaan en in veler heren landen archiefonderzoek had verricht, dan had zijn boek enige foutjes gemist die er nu menselijkerwijs gesproken, wel in zullen staan. Hiertegenover echter staat dat dan dit werk waarschijnlijk nooit uitgekomen zou zijn gezien de enorme hoeveelheid tijd die deze werkwijze gekost zou hebben. Hierbij komt nog, dat in deze wetenschap de grote lijnen maar uiterst moeilijk aan de dag komen, als een ieder steeds weer opnieuw begint met bronnenonderzoek, vervuld van wantrouwen jegens een collega, die dit al eerder heeft gedaan.

Tenslotte nog twee opmerkingen.

In een werk als het hier besprokene staan uiteraard een menigte eigennamen, die vrijwel alle zonder spelfouten blijken te zijn geschreven en gedrukt.

Een werk als dit zou onbruikbaar zijn zonder een goede index. Deze is aanwezig.

P. VAN EMST

JOHN BASTIN, *The changing balance of the early South-east Asian pepper trade* (Papers on Southeast Asian subjects No 1). Department of History University of Malaya in Kuala Lumpur, 1960. 60 pp. text, maps, bibliog.

Men zou dit verdienstelijke en belangwekkende boekje, blijkens de *Preface* de materie van een lezing, voor gedrukte publicatie uitgebreid, welhaast een bron voor bronnenstudie kunnen noemen, van zó veel noten, 211, is het voorzien, die instaan voor de authenticiteit van het gebodene.

Blijkens de titel en de inhoud, geeft het in kort bestek de geschiedenis van het wisselend evenwicht in de vroege peperhandel in Zuidoost Azië. Het begint met de Venetianen van de laat 15e eeuw, die dan jaarlijks anderhalf miljoen Engelse ponden peper voor de Westeuropese markt invoeren uit de Levant, waar de specerij werd aangevoerd uit Zuidoost Azië. Het boekje eindigt met de periode van reconstructie na de Napoleontische oorlogen, toen het verbruik in Europa tot zestien miljoen Engelse ponden was gestegen. Het bestrijkt dus een tijdsbestek van meer dan drie eeuwen. Dat kan natuurlijk binnen de ruimte van zestig klein-octaaft bladzijden alleen maar summier geschieden en het is zeker de verdienste van de schrijver, dat hij zonder grote sprongen te maken, zonder de lezer voor lacunes te stellen, de Portugezen het werk van de Venetianen doet overnemen en uitbreiden, de Hollanders het werk van de Portugezen, en dan een kijk geeft van langere duur op de strijd van de concurrerende handelslichamen, voornamelijk de Hollandse en de Engelse Oost-indische Compagnieën. Hij doet ons zien hoe met het wisselend overwicht op politiek terrein en het toenemen van de vraag niet alleen de handel haar zwaartepunt verlegde maar hoe ook de cultuur van het begerenswaardige product in belangrijkheid varieerde. Van Malabar en Travancore gaat het naar Atjeh, West en Zuid Sumatra, naar de Lampongs en West Java, waar de Hollandse en Engelse handelaren een tijdlang hun activiteiten concentreerden. Behalve de Europese markt verzorgde vooral de Hollandse compagnie ook Aziatische markten en omstreeks 1800 leverde Malabar, eens het peperland *par excellence*, nog slechts acht procent van de Oosterse peper en Sumatra alleen meer dan vijftig procent. De kwaliteit van het gewas en dus van de vrucht verschilde naar gelang van de plaats van herkomst en de kostprijs evenzo. Wij lezen hoe een brillante poging om Penang tot een groot pepercentrum te maken (de opbrengst per *acre* was daar op het einde van de 18e eeuw 2040 Engelse ponden tegen 344 in Malabar en 310 in het toen Engelse Benkoelen) mislukte door een samenloop van omstandigheden, handelsmalaise in verband met het Continentale Stelsel van Napoleon en onjuiste politiek en beoordeling van de directie der Engelse compagnie.

De schrijver geeft ons in zijn zestig bladzijden alle feiten van belang voor een inzicht in het onderwerp van zijn geschrift, wat knap werk is. Wat wij, luie lezers, echter node missen is een scherp gesteld résumé, een afrondend overzicht of een tabellarische opstelling voor het gehele tijdperk, zowel wat aangaat de verschuiving van het handels-, als van het cultuur-zwaartepunt. Het staat er alles in, het is om zo te zeggen een winst- en verliesrekening, maar verslaggever althans mist van deze *balance* de „balans”. Ook hoopt hij dat de schrijver nog eens zal vertellen „Hoe het Peper verder ging”.

T. VOLKER

LESLIE H. PALMIER, *Social Status and Power in Java*.
 London School of Economics Monographs on Social
 Anthropology, no. 20. London, 1960. 165 blz. tekst
 Prijs £ 1/10/-.

De studie van Palmier is in verschillende opzichten typerend voor werk van sociologen uit Angelsaksische landen, dat sinds de oorlog verschijnt. Wat betreft hun kennis van historische achtergronden staan deze, grotendeels jongere, geleerden als regel achter bij de Nederlandse vóóroorlogse Indië-kenners. Zelfs wanneer zij de Nederlandse taal passief beheersen — een *conditio sine qua non* voor een wetenschappelijke bestudering van de Indonesische samenleving — toont hun kennis van de vóóroorlogse publikaties toch nogal eens lacunes. Dit is begrijpelijk, gezien de overvloedige vóóroorlogse litteratuur, vaak verborgen in moeilijk toegankelijke tijdschriften en rapporten, waarin zelfs Nederlanders en Indonesiërs niet zo gemakkelijk hun weg vinden.

Aan de andere kant kunnen deze naoorlogse onderzoekers ten volle profiteren van de ruime gelegenheid tot onderzoek ter plaatse, in een sfeer waarin vertrouwelijke omgang met Indonesiërs voor Westerlingen gemakkelijker is tot stand te brengen dan in de vóóroorlogse koloniale situatie. Zij genieten bovendien een voorsprong boven de vóóroorlogse Nederlandse onderzoekers, doordat zij de pas na de Tweede Wereldoorlog tot ontwikkeling gebrachte moderne sociologische problematiek en begripsvorming als algemene achtergrond voor hun studies kunnen gebruiken.

Aan de boven aangeduide zwakten van verschillende hedendaagse studies over Indonesië is Leslie Palmier allerm minst ontkomen. Zijn inleidend, historisch hoofdstuk is het zwakste van het hele boek. Palmier kent wel Nederlands — maar van deze kennis blijkt in dit boek maar weinig. Behalve de door hem zelf vertaalde studies van Burger is het enige met zijn onderzoek rechtstreeks verband houdend in het Nederlands geschreven werk, dat door hem werkelijk bestudeerd blijkt te zijn, L.W.C. van den Berg's *Inlandsche Rang en Titels op Java en Madoera*. Voor de rest ontleent hij zijn historische kennis aan algemene, in het Engels beschikbare werken, als die van Vlekke, B. Schrieke, en Furnivall. Al zal niemand Palmier over deze keuze willen critiseren — voor een diepgaande historische studie is een afgaan op een paar algemene werken toch onvoldoende. Het eerste hoofdstuk zit dan ook vol dubieuze uitspraken, soms zelfs aperte fouten, die gemakkelijk hadden kunnen worden vermeden.

De op p. 3 weergegeven, aan de eerste druk van Vlekke's *Nusantara* ontleende visie op de Hindoeïsering van de Archipel mag, sinds de publicaties van Bosch en Van Leur, op zijn minst als verouderd en zeer betwistbaar worden gekenschetst. Wanneer Palmier verder schrijft, dat het rijk van Madjapahit de eilanden van de Archipel onder één bewind bracht, toont hij daarmee de sinds Berg's publicaties hierover woedende pennestrijd niet te kennen. Anders had hij toch althans op het bestaan van afwijkende meningen gewezen.

Een duidelijke ontsparing is de bewering, dat de failliete V.O.C. in 1799 werd overgenomen door „the Dutch Crown”; of dat de „Sultan” van Mataram op het eind van de zeventiende eeuw de suzeriniteit van de V.O.C. erkende — immers Agung was de enige Sunan, die de Sultans-titel verwierf; erger maakt Palmier het nog, wanneer hij op p. 5, sprekende over het Hindoe-tijdperk, alweer over de „Sultan” schrijft.

Ook het historische vijfde hoofdstuk over de Javaanse regenten is niet altijd betrouwbaar — gevolg van een vrijwel uitsluitend afgaan op Schrieke en Furnivall, zelfs zonder een poging om, in geval van minder duidelijke formulering door deze schrijvers, bij voorbeeld wat betreft het Preangerstelsel, andere litteratuur of originele bronnen te raadplegen. Ook wanneer Palmier in zijn latere hoofdstukken

naar vooroorlogse ontwikkelingen verwijst, doet men er goed aan, zijn relaas steeds opnieuw te controleren. Zo wekt hij, op p. 124 Schiller's beschouwingen verkeerd interpreterend, de indruk alsof de instelling in 1924 van autonome regentschappen los moet worden gezien van de Wet op de Bestuurshervorming van 1922 — terwijl de regentschapsordonnatie van 1924 in feite slechts een uitvloeisel van die wet was.

Aan de waarde van het door Palmier ingestelde eigenlijke onderzoek doen deze bezwaren weinig af. Hij heeft, gedurende zijn verblijf in een der meest westelijke regentschappen van Midden-Java, met een scherpe opmerkingsgave de verschuivingen geobserveerd in macht en sociaal aanzien van de hogere maatschappelijke lagen van de Javaanse samenleving. Hij heeft daarbij veel interessante gegevens verzameld over de huwelijkspolitiek van de vooroorlogse regentenklasse en de toenmalige positie van „head wife” en „secondary wife” en hun respectievelijke kinderen. Voorzover Palmier niet op literatuur, maar op eigen onderzoek ter plaatse bouwt, is zijn studie in zoverre stellig ook van historische waarde.

De analyse door Palmier van de positie van kinderen, geboren uit een „secondary wife”, verleent een bijzonder relief aan het aan H. Bouman te danken nieuwe gegeven, dat Kartini dochter zou zijn geweest van een bijvrouw.¹ Deze aanvulling van onze kennis van het gezinsleven van de regent van Japara kan een verklaring betekenen voor sommige voorvallen, die tot dusver psychologisch duister waren in de huiselijke conflicten om Kartini heen. Maar tevens doen Kartini's ervaringen in haar jeugd de vraag rijzen, of Palmier niet sterk heeft onderschat, welke spanningen in het huiselijk leven kunnen ontstaan door de verhouding bijvoorbeeld van stiefmoeder tot stiefkind. Zijn noot op pag. 56, die suggereert, dat conflicten eerder denkbaar zijn tussen gelijken dan tussen een afhankelijke en degeen van wie deze afhankelijk is, klinkt voor een socioloog wel zeer naief. En waarom zou een conflict tussen de Verenigde Staten en Puerto Rico, zoals Palmier ter illustratie schrijft, minder waarschijnlijk zijn, wanneer dat tussen de U.S.A. en Cuba nu reeds de wereldpolitiek in belangrijke mate beheerst? Een nog belangrijkere vraag: zou niet kunnen worden onderzocht, welke rol een zekere neiging tot opstandigheid in kinderen uit nevenhuwelijken, wellicht gesymboliseerd in de opstandigheid van Kartini, heeft gespeeld in de geschiedenis van het Indonesisch nationalisme?

Voorzover het de ontwikkelingen sinds de Indonesische revolutie betreft, verschaft Palmier boeiende gegevens over de verhouding tussen de met elkaar in macht en aanzien concurrerende standen — de traditionele *prijaji*-stand van regenten en lagere Javaanse bestuursambtenaren, de ten dele uit „gemeenslieden” gerecruteerde nieuwe ambtenarij, de leiders der streng-Moslemse gemeenschap en de economisch machtige groep der Chinezen.

De manier, waarop Palmier zijn onderzoek heeft verricht en de door hem geobserveerde verschijnselen sociologisch tracht te interpreteren, schept ook onvermijdelijk gevaren voor voorbarige conclusies, berustend op te gering feitenmateriaal. Terecht ziet Palmier de door hem geobserveerde relaties, omgangs- en gespreksvormen in de eerste plaats als *symbolen* voor bepaalde constellaties in termen van onderlinge macht en aanzien. Maar wanneer, zoals in het eerste door hem beschreven kleine provinciestadje onvermijdelijk is, het beschikbaar materiaal beperkt

¹ H. Bouman, *Meer licht over Kartini*, Amsterdam, 1954, p. 14. De juistheid van dit gegeven werd mij van uit Indonesië bevestigd, waarbij er op werd gewezen, dat de term „bijvrouw” voor een volkomen wettig gehuwde „second lady” minder passend is. Mas Adjeng Ngasirah, dochter van een hadji, huwde met Kartini's vader, toen hij wedono van Majong was. Later huwde hij een vrouw van hoge geboorte, die hem na zijn benoeming tot regent bij representatieve gelegenheden vergezelde. De moeder van Kartini bleef belast met de leiding van de interne huishouding binnen de regentswoning, en ontving vaak *prijajis* op bezoek. Er was geen spoor van geheimhouding om deze verhoudingen.

blijft tot enkele individuele relaties, bestaat altijd het gevaar voor overschatting van het algemeen-sociologisch en onderschatting van het individueel-psychologisch aspect. Zo trekt de schrijver tamelijk vergaande conclusies, wat betreft de gestegen macht van de streng-Moslemse leiders, o.a. uit de wijze waarop één bepaalde regentsvrouw een speciaal schoolhoofd behandelt. Maar wie zegt, dat hier niet ook een element van betrekkelijk toevallige persoonlijke sympathie een rol speelt; of, aangenomen al dat de regentsvrouw in de eerste plaats werd geleid door een bepaald zakelijk belang, wie zegt dat zij anders zou hebben gehandeld wanneer dit hoofd van een school toevallig, in plaats van een strenge Moslem, een felle PNI-er was geweest, eveneens met goede connecties bij zijn ministerie? En wanneer een bepaalde figuur uit de traditionele *prijaji*-stand weinig aanzien geniet, kan dit liggen aan bepaalde individuele eigenschappen of gebeurtenissen in zijn vroeger privé leven, die zelfs een goed geïntroduceerd onderzoeker als de schrijver verborgen kunnen zijn gebleven — en dan hoeft deze positie dus niet noodzakelijk, althans niet uitsluitend, een symbool te zijn voor een gedaald sociaal aanzien van de groep als zodanig. Dit gevaar voor onverantwoorde generalisatie wordt vermindert door observatie van een grotere gemeenschap, of van een groter aantal kleinere.

Wat de theoretische achtergrond van Palmier's analyse betreft, hij blijkt sterk gefascineerd en gepreoccupeerd te zijn door de problematiek van de „macht”. In zijn terminologie staat „macht” tegenover „status” in dien zin dat in het eerste geval het tegenover bepaalde individuen of groepen uitgeoefend gezag zuiver feitelijk is, niet berust op een erkenning door deze groepen of individuen. De gezagsuitoefening moge dikwijls berusten op sociaal aanzien binnen de *eigen* groep — tegenover de outsider is het pure „machtsuitoefening”. Nu omschrijft Palmier dit begrip „macht” zeer wijd, door er ook gezag onder te rekenen, dat men ontleent aan bijzondere individuele bekwaamheden — „performance” of „achievement” in de terminologie van de school van Talcott Parsons (vgl. bv. p. 157: „power as the ability to do the job properly”). Maar daarmee sluit hij in feite de mogelijkheid uit, dat men „status” (sociaal aanzien) *rechtstreeks* zou kunnen ontleenen aan „achievement”. Een „nationale held” zou dus bij voorbeeld alleen „macht” bezitten, en via de macht pas: aanzien! Dit lijkt wel zeer gewrongen. Voor Palmier is status alleen een positie, die ontleend wordt hetzij aan erfelijkheid, hetzij aan een modern type collectiviteit of organisatie (p. 7).

In concreto leidt deze opvatting Palmier tot een onderschatting van de huidige en potentiële positie van de groep der westers-ontwikkelden. Hij observeert scherp, dat in iedere vergadering, in iedere massa-bijeenkomst, deze groep de leiding heeft en „vooraan staat” of zit. Maar in zijn schema past deze voorrang alleen in termen van een aanzien dat afhankelijk is van de deze figuren ondersteunende organisaties. Hun positie binnen die groepen is volgens de schrijver, als ik hem goed begrijp, een zuivere machtspositie, berustend op de beschikking over de sleutels tot de moderne wereld. Wanneer Palmier dan ook, aan het eind van zijn boek, de „verwestering” der Javaanse maatschappij als een tijdelijk verschijnsel ziet, waarop wel een reactie zal komen in de zin van een gedeeltelijke herleving der Indonesische traditie, dan onderschat hij mijns inziens de betekenis van de snelle modernisering van het Javaanse platteland, en de zich in verband daarmee snel wijzigende criteria van sociaal aanzien.

In ditzelfde kader past ook de overschatting door Palmier — zoals ook door sommige Amerikaanse onderzoekers, bv. Clifford Geertz² — van de potentiële betekenis van de Islam op het Javaanse platteland. Het is juist, dat in de afgelopen tientallen jaren de invloed van de Islam op de plattelandsbevolking verdiept en verbreed is. Maar daarmee ging ook gepaard een over de gehele wereld verbreid

² Clifford Geertz, „The Javanese *kiaji*: The Changing Role of a Cultural Broker”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. II (1959/60), p. 228 e.v.

proces van secularisatie, dat eveneens dit platteland niet onberoerd laat. Via tal van politieke en niet-politieke organisaties oefent ook de klasse van verstedelijkte intellectuele en semi-intellectuele in feite a-godsdienstige Javanen sterke invloed uit op brede lagen van de massa. Het lijkt mij, dat Palmier de invloed van de Islam overschat heeft door de betrekkelijk toevallige politieke constellatie in de jaren, waarin hij Java bezocht (1951—1953), toen Moslemse groeperingen een, naar later duidelijk werd, onevenredig grote politieke macht konden uitoefenen, dank zij de toenmalige regeling voor regionale vertegenwoordigende lichamen. Een belangrijk deel der stedelijke ambtenarij moge vervreemd zijn van de landelijke massa — via tal van politieke en non-politieke landelijke en plaatselijke *wereldlijke* organisaties is er wel degelijk een toenemende beïnvloeding van het Javaanse platteland langs niet-Moslemse kanalen.

Wel acht ik Palmier's theoretische beschouwingswijze over macht en sociaal aanzien bijzonder zinvol ten opzichte van de Chinezengroep — maar merkwaardigerwijs trekt de schrijver zelf deze conclusie niet. De positie van de Chinezen binnen de Javaanse samenleving berust in sterke mate op „power” in de zin, waarin Palmier die uitdrukking gebruikt — dus inclusief „achievement” — maar hun sociaal aanzien in de Javaanse samenleving is, blijkens Palmier's eigen analyse, desondanks laag. Deze constellatie maakt de positie van de Chinezen op den duur zeer labiel. Op p. 109 stelt Palmier, dat de Javanen de Chinezen meer nodig hebben dan andersom. Verderop in zijn werk (bv. p. 123, 159), wanneer hij spreekt over allerlei licenties en andere door ambtenaren te verlenen „gunsten” en vormen van protectie, corrigeert hij deze misvatting gelukkig. Maar hij is, naar mijn gevoel, veel te optimistisch wanneer hij de ontwikkeling zich ziet voltrekken in de richting van een symbiose. Hij onderschat daarbij een, door hem trouwens in zijn hele boek niet aangeduide, factor van sociale en economische concurrentie op de basis van een gepolariseerde groepssolidariteit.

Van deze ontwikkeling dreigt de groep der Chinezen het slachtoffer te worden, zodra de Javanen menen in voldoende mate de kunst van manipuleren van technische en economische factoren van de Chinezen te hebben afgekeken.

Tot slot een theoretische opmerking. Terecht bespreekt Palmier de aanwezigheid, binnen een samenleving, van een aantal onderling onverenigbare waardensystemen. Daardoor is zijn beeld van de samenleving dynamischer dan bij sociologen, die, zoals de school van Lloyd Warner, in feite uitgaan van het bestaan van één consistent nationaal waardensysteem. Maar in de behandeling van dit verschijnsel is Palmier, naar mijn gevoel, te weinig genuanceerd. Voor hem bestaat er alleen maar aanvaarding of verwerping van een waardensysteem. Voor wie het aanvaardt, berust gezag op „status”; voor wie het verwierpt, is er pure „macht”. In feite zijn de verhoudingen veel gecompliceerder. Een individu kan tegelijkertijd meer dan één waardensysteem erkennen; en zich van het conflict pas bewust worden bij een crisiservaring. En ook binnen de totale samenleving kan het ene systeem dominant, het andere latent zijn. Deze visie, die ik uitvoeriger ontwikkelde in een vroegere publicatie,³ doet naar mijn gevoel meer recht wedervaren aan de dynamische realiteit. Had Palmier hiervoor oog gehad, dan zou hij ongetwijfeld wat hij noemt het *ationale* waardensysteem binnen Indonesië, voor de eerstkomende tijd, als dominant hebben erkend; maar de andere concurrerende systemen — zoals bij voorbeeld het traditioneel-aristocratische en het commercieel-Moslemse — niettemin in hun volle waarde hebben gelaten als belangrijke „contrapuntische” tegenmotieven.

Ondanks allerlei punten van critiek kan ik toch Palmier's boek aanbevelen als een belangrijke en stimulerende bijdrage tot de sociologische studie der Zuidoost-Aziatische samenlevingen.

W. F. WERTHEIM

³ W. F. Wertheim, „La société et les conflits entre systèmes de valeurs”, *Cahiers Internationaux de Sociologie*, XXIII (1960), p. 33 e.v.